

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filozofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Lokální rozvojová pomoc na příkladu neziskové organizace Njovu v oblasti vzdělávání

Local development aid shown on the example of non-profit organization
Njova in the field of Education

Bc. Eliška Polívková

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Dvořáková
Studijní program: Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy a střední školy český jazyk — základy společenských věd (7504T215 / 7504T190)

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Lokální rozvojová pomoc na příkladu neziskové organizace Njovu v oblasti vzdělávání vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 8. 4. 2015

.....

podpis

Ráda bych na tomto místě poděkovala své vedoucí práce Mgr. Markétě Dvořákové za ochotu vést diplomovou práci na toto téma, také děkuji za její trpělivost, pohotovost a poskytnutí zpětné vazby. Ráda bych také poděkovala děkance doc. PaedDr. Radce Wildové, CSc., která mi umožnila odjet během semestru na tříměsíční stáž a tato osobní zkušenost se Zambii pro mě byla vlastně podnětem k napsání této diplomové práce.

ABSTRAKT

Práce se zabývá tématem rozvojové pomoci. Nejprve představuje obecně téma rozvoje, rozvojové pomoci, následně se zaměřuje na představení jednotlivých aktérů rozvojové pomoci, způsoby pomoci v minulosti a dnes. Dále se věnuje tématu rozvojových cílů tisíciletí, snaží se uvést příklady možných překážek rozvojové pomoci, popisuje také rozvojovou pomoc, kterou nabízí Česká republika. Nakonec se zaměřuje na popsání rozvojové pomoci v oblasti vzdělávání, což je vlastně konkrétnějším cílem této práce. Následně představuje Zambii, poměry v ní a neziskovou organizaci Njovu, která se svými projekty působí přímo v nejchudší části Lusaky. Věnuje se popsání osobní zkušenosti ze Zambie – tedy z pozice člověka, který tři měsíce učil děti anglický jazyk, vedl odpolední aktivity atd.

KLÍČOVÁ SLOVA

Afrika, rozvojová pomoc, rozvojová spolupráce, rozvojové cíle tisíciletí, vzdělávání v Zambii, nezisková organizace, Njovu

ABSTRACT

The work deals with development aid. Diploma thesis is focused on development, development aid, then the thesis is focused on the performance of the different actors of development aid and ways to help in the past and today. The diploma thesis describes the MDGs, examples of potential obstacles to development assistance, also it describes development assistance offered by the Czech Republic. Finally, thesis focuses on the development assistance in education, which is actually the more specific goal of this work. The work describes a Zambia circumstances and non-profit organization Njovu, which operates its projects in the poorest parts of Lusaka. Another goals of the work describe the personal experience of Zambia - from the position of a woman who three months taught children English, led the afternoon activities etc.

KEYWORDS

Africa, development aid, development cooperation, the Millennium Development Goals (MDG's), education in Zambia, a non-profit organization, Njovu

OBSAH

Úvod.....	1
1 Vymezení pojmu	3
1.1 Rozvoj.....	3
1.2 Rozvojová země	3
2 Rozvojová pomoc.....	5
2.1 Aktéři rozvojové pomoci	5
2.1.1 Mezinárodní organizace	5
2.1.2 Vlády každé země	6
2.1.3 Evropská unie	6
2.1.4 Nevládní organizace a veřejnost	6
2.2 Způsoby a podoby pomoci	6
a. V minulosti	6
b. Dnes	8
2.3 Nástroje rozvoje.....	9
3 Rozvojové cíle tisíciletí.....	12
4 Diskuze kolem rozvojové pomoci.....	18
5 Vybrané příklady úspěšných projektů rozvojové pomoci.....	22
6 Česká republika pomáhá	23
6.1 V minulosti	23
6.2 V současnosti.....	24
7 Udržitelnost českých projektů.....	26
8 Rozvojová pomoc v oblasti vzdělávání.....	27
9 Zambie (faktografické údaje).....	28
9.1 Historie	29
9.2 Ekonomika.....	31
9.3 Zdraví a nemoci	32
9.4 Školní systém.....	32
9.5 Rozvojová spolupráce Zambie a České republiky	33
10 Život v Zambii (očíma pozorovatele z jiné kultury)	34
10.1 Vstup do země.....	34
10.2 Doprava.....	34
10.3 Bydlení.....	36
10.4 Rodina.....	37
10.5 Volný čas	38
10.6 Voda.....	39

10.7	Čtvrť Chibolya	40
11	Njovu.....	41
11.1	O organizaci	41
11.2	Aktivity Njovu	43
11.2.1	Centrum v N'gombe.....	45
11.2.2	Centrum v Chibolyi.....	47
11.3	Naše zapojení do aktivit Njovu	50
11.3.1	Výuka angličtiny	50
11.3.2	Doučování AJ.....	56
11.3.3	Volnočasové aktivity.....	57
11.3.4	Speciální týden aktivit během prázdnin	57
11.4	Zambie aneb jak mentalita může ovlivnit práci v dané zemi.....	60
11.5	Zhodnocení naší práce v centru Njovu	62
	Závěr.....	65
	Použitá literatura	67
	<i>SEZNAM PŘÍLOH</i>	70

Úvod

Diplomová práce seznamuje s tématem lokální rozvojové pomoci jako s možností, jak lze nabídnout rozvojovým státům naši pomoc. Abych mohla zmapovat činnost takové pomoci, vybrala jsem si pro svoji práci jako příklad neziskovou organizaci Njovu, která působí v Zambii. Sama jsem s touto organizací spolupracovala tři měsíce přímo v Zambii jako dobrovolník, takže moje poznatky vycházejí z osobní zkušenosti s danou zemí a situací v ní.

Zambie je zemí, která je poměrně stabilní, neprobíhají v ní války, výměna prezidentů a vládních představitelů probíhá celkem v poklidu. Na určitých místech země je silné zastoupení strojírenského průmyslu a těžařského. Přesto je Zambie jedna z nejchudších zemí, více jak 50 % lidí nemá dostatek potravy a dalších základních věcí. Chtěla bych více popsat situaci a poměry v Zambii jako jedné ze zemí, kde probíhá rozvojová pomoc. A to i ze strany České republiky. Proto bych se chtěla i obecně zamyslet nad možnostmi rozvojové pomoci.

Co se týká zdrojů a vůbec možnosti získat informace, tak většina aktuálních informací se nachází na internetových stránkách, proto jsou mé zdroje převážně elektronického charakteru – ať už se jedná o dokumenty a publikace zpřístupněné na webových stránkách organizací, nebo o samotné, obecné informace k tématu rozvojové pomoci. Mnoho tištěných publikací vyšlo před deseti a více lety, takže informace aktuální nejsou, nicméně na druhou stranu je zajímavé díky nim vidět posun, který se odehrál na poli rozvojové spolupráce, anebo právě naopak – že k tak velkému posunu v některých oblastech nedošlo.

Určitý problém také byl dostat se k informacím, které by nebyly z jednoho zdroje. Většinu dat totiž zpracovávají mezinárodní organizace pod OSN nebo EU a ty jsou pak tlumočeny a interpretovány neziskovými organizacemi. V České republice má velkou sílu sdružení FoRS a jeho aktivity, pak také Člověk v tísni (který spravuje nejen webové stránky Člověk v tísni, ale také webové stránky rozvojovka.cz). Informace na těchto stránkách jsou nicméně hodně podobné a podobně interpretované. Na druhou stranu si nemyslím, že by zrovna tyto subjekty interpretovaly informace špatně a my bychom jim snad neměli věřit.

Cestu do Zambie jsem podnikla se svojí kolegyní Alicí. To je důvod, proč ve své práci někdy používám slovo „my“.

1 Vymezení pojmu

1.1 Rozvoj

Existuje mnoho definic rozvoje. Podle Amartya Sena, nositele Nobelovy ceny, lze chápat jako „*proces rozšiřování možností lidí, jak žít svůj život.*“ Vždy je důležitá „... *možnost žít dlouhý a zdravý život; získávat vědění; přístup ke zdrojům nutným pro zajištění důstojného života.*“ (Stojanov et al, 2008) Pokud člověk nemá tyto možnosti, pak pro něj to další (jako jsou technické vynálezy) nemá velký význam.

Podle UNDP je rozvoj důležitý v sedmi oblastech – ekonomická (příjem, sociální síť, pracovní podmínky a mzda); osobní (ochrana před násilím); potravinová (nejen přístup i ekonomická dosažitelnost potravin); zdravotní (výživa, pitná voda, lékařská péče); komunitní (ochrana např. před etnickým útokem); environmentální (bezpečné životné prostředí); politická (ochrana před represemi, mučením; dodržování lidských práv, právo volit a být volen).

Oxfam zase považuje rozvoj jako empowerment – „*schopnost lidí určovat vlastní hodnoty a rozhodovat o podmínkách svého života.*“ (Stojanov et al, 2008)

1.2 Rozvojová země

Jednou z alternativ, jak členit země, je rozdělení podle rozvojových charakteristik na rozvinuté země a rozvojové země. „*Rozvojová země je stát s relativně nízkou životní úrovní obyvatelstva a málo rozvinutým průmyslem.*“ (Hoch 2007, s. 16) Existuje také vzájemný vztah mezi úrovní ekonomického rozvoje a sociální rozvojem (hlavně tedy oblast zdravotní péče, dostupnost pitné vody, kvalita bydlení, gramotnost, délka života atd.).

Hoch (2007) také uvádí, že nejméně vyspělé státy jsou definovány Ekonomickým a Sociálním fondem OSN jako země, kde:

- ❖ HNP ve třech po sobě následujících letech je na hlavu nižší než 750 USD
- ❖ jsou špatné sociální podmínky (údaje na základě přístupu k zdravotní péči, vzdělání, gramotnosti, nutričních údajích ve výživě); založeno na indexu Human Assets index
- ❖ je ekonomická zranitelnost a nestabilita (dle výkyvů cen u zemědělských komodit, rozložení exportu suroviny-hotové výroby-služby, procento lidí vysídlených z důvodu přírodních katastrof, válek, ...)

Mezi takové země patří hlavně země subsaharské Afriky.

Nejčastějším ukazatelem rozvoje země je její ekonomika a její hrubý domácí produkt (HDP) na osobu. HDP měří hodnotu veškerého vyrobeného zboží a služeb na území daného státu v daném roce. Skládá se tedy ze spotřeby, investic a rozdílu mezi vývozem a dovozem. HNP pak měří tyto hodnoty bez ohledu na území (nezapočítají se příjmy cizinců, ale naopak jsou přičteny příjmy občanů v zahraničí). Nevýhodou HDP i HNP je, že nezahrnují sociální část rozvoje. Rozvojový program OSN vytvořil Index lidského rozvoje (Human Development Index), který zachycuje nejen ekonomické, ale právě i sociální části rozvoje. Do určité míry tak dokáže zohlednit i člověka a to, nakolik jsou jeho potřeby uspokojovány. Tento index existuje od roku 1990. Zprůměrují se tři kritéria (gramotnost, průměrná délka dožití při narození, HDP v porovnání parity kupní síly) a výsledkem je trojmístné číslo za desetinou čárkou v rozmezí 0-1, výsledkem je právě HDI. Čím více se číslo blíží nule, tím více se jedná o méně vyspělou zemi. Index lidského rozvoje je celosvětově uznávaným ukazatelem kvality lidského života. I přesto ale nedokáže zachytit rozdíly životní úrovně v jednotlivých zemích, ani nezohledňuje bezpečnost dané země (Hoch, 2007).

2 Rozvojová pomoc

Z hlediska naší historické zkušenosti vidíme, že již od nepaměti si lidé v době nouze a katastrof pomáhají. Tato tradice a zvyklost vychází ze základů křesťanské tradice, osvícenství a humanismu, to mluvíme v Evropě. I jinde na světě ale vidíme, že základy vzájemné pomoci vychází z náboženských a filozofických směrů a z morální zodpovědnosti poskytnout pomoc těm, kdo jsou v nouzi.

Jiným důvodem pak je i politický a pragmatický cíl, kdy se snažíme například preventivně jednat – proti konfliktům, poškozování životního prostředí atd. Podle toho přístupu je „... *ekonomicky i politicky výhodné investovat do pomoci chudým zemím, protože se tím v dlouhodobém horizontu ušetří prostředky, které by stát musel vynakládat na zajištění vlastní bezpečnosti a prosperity.*“ (Pazderka et al, 2008)

Rozvojová spolupráce je přístup, koncept, který chce lidem v rozvojových zemích umožnit sociální a ekonomický rozvoj a to dlouhodobě. Cílem je připravit obyvatele na různé životní situace a naučit je, aby využívali svého potenciálu a zajistili lepší budoucnost svým dětem. Předpokladem rozvojové spolupráce je zapojení nejen dárců, ale také příjemců. Je poskytována v oblasti zdravotnictví, školství, zemědělství, obživy, ochrany životního prostředí, ale také v oblasti služeb (Bendová et al, 2010).

Na samém konci zemí, tedy země nejchudší, jsou pak podmínky tak drsné, že pro žádnou rozvojovou instituci není lehké přemluvit své zaměstnance, aby tam působili. Mluvíme o zemích jako je Čad nebo Laos.

2.1 Aktéři rozvojové pomoci

Podle Pazderky (2008) jsou za hlavní poskytovatele rozvojové pomoci považovány vlády rozvinutých zemí. Ty poskytují různé prostředky pomoci vládám rozvojových zemí a konkrétním příjemcům v terénu. Skupin, které se snaží angažovat, je ale celá řada a každá z nich se jiným způsobem a měrou podílí na procesu rozvojové pomoci.

2.1.1 Mezinárodní organizace

a) finanční – hlavně tedy Mezinárodní měnový fond a Světová banka. Díky svému vlivu jsou právě tyto dvě organizace hlavními aktéry na poli rozvojové pomoci

b) nefinanční – Rozvojový program OSN (UNDP), Světová zdravotnická organizace (WHO), Dětský fond OSN – všechny tyto agentury jsou ale závislé na financování členských zemí, na čemž závisí i míra jejich vlivu. Vlády zemí tak mnohdy mohou zamezovat v účinném řešení konkrétních problémů.

2.1.2 Vlády každé země

Ve většině zemí existuje rozvojová agentura, která vede směřování rozvojové pomoci dané země. Vládu samozřejmě ovlivňuje názor veřejnosti, neziskových organizací. *„Klíčovým tématem pro vlády rozvinutých zemí je objem prostředků poskytovaných na pomoc chudým zemím a systém jejich využívání. Důraz je při tom kladen na efektivnost, systémovost a dlouhodobou udržitelnost.“* (Pazderka et al, 2008)

2.1.3 Evropská unie

Evropská unie poskytuje 55 % celosvětové rozvojové pomoci, to z ní dělá největšího dáorce. Většina zemí se shodla poskytovat chudým zemím do roku 2015 0,7 % HDP. *„Členské státy si rozdělily regiony rozvojového světa do své působnosti, což umožňuje vzájemně doplňovat jejich úsilí a zamezit duplicitám a zbytečně znásobeným nákladům na rozvojovou spolupráci.“* (Bendová et al, 2010, s. 44)

2.1.4 Nevládní organizace a veřejnost

Hlavně veřejnost západního světa má možnost se více vyjadřovat k politice rozvojové spolupráce. V nerozvinutých zemích to není kvůli typu politického režimu moc možné, nicméně najdou se i výjimky a místní organizace, nebo církve se samy snaží pomoci. Jejich vliv roste spolu s nespokojeností vůči tamní politice.

2.2 Způsoby a podoby pomoci

a. V minulosti

60. léta

V průběhu 2. poloviny 20. století můžeme sledovat různé tendence a přístupy, jak řešit chudobu ve světě. Po druhé světové válce se lékem na chudobu a nerozvinutost některých států stal ekonomický růst. Tomuto názoru pomohl i Marshallův plán a jeho vliv – nastartoval hospodářství Evropy. Vycházelo se vlastně ze zkušenosti během průmyslové revoluce – tedy použít finanční vklad. Zahraniční pomoc tak poskytovala právě kapitál, díky kterému následně mělo dojít k rozvoji, překonání tradičního způsobu života a státy měly dospět k blahobytu a vyspělosti. Tato teorie se nazývá „teorie modernizace“. (Bendová et al, 2010, s. 20). Rozvojové země tak získávaly zvýhodněné půjčky a granty samotným vládám rozvojových zemí. Zároveň právě tato forma podpory byla i jedním ze způsobů boje v době Studené války mezi východem a

západem. Soupeřící svět tak často podporoval i nedemokratické a zkorumpované systémy.

„*Brazílii se vedlo dobře, ale Brazilcům nikoli.*“ (Bendová et al, 2010, s. 20) Výrok popisuje, k čemu docházelo v dané době. V některých zemích sice došlo třeba k hospodářskému růstu, ale začaly se prohlubovat rozdíly mezi chudými a bohatými, nebo mezi regiony země. Zároveň kvůli těžkému průmyslu, který nezohledňoval dopady na přírodu, bylo poškozováno životní prostředí. Jinde zase západní země nutily svůj model ekonomiky.

70. a 80. léta

Přichází doba, kdy se začíná uvažovat o rozvojové pomoci ve větších souvislostech, snahy o nalezení alternativního přístupu přicházejí od samotných rozvojových zemí. V 70. letech se objevuje a prosazuje nový přístup – nechat zemím prostor (volný trh), aby se pokusily samy o dosažení soběstačnosti. Měla by jim k tomu pomoci i vzájemná spolupráce mezi sebou.

Teorie závislosti (neboli „teorie jádra a periferie“) je založená na předpokladu, že pokud je nerozvinutá jedna část světa, pak je to důsledkem rozvoje jiné části svět – tedy: periferie je závislá na ekonomicky vyspělém jádru. Podle této teorie je „*světová periferie udržována v umělé závislosti na jádru tvořeném nejvyspělejšími světovými ekonomikami.*“ (Bendová et al, 2010, s. 21) Výhody tak podle nich plynou jen jedním směrem, k vyspělým zemím.

Novější teorie, které mluví o vztahu jádra a periferie, se pak nazývají „teorie světových systémů“ – připouští možnou změnu mezi vztahem jádra a periferie, tedy, že jádro může své postavení ztratit a naopak periferie se může stát semi-periferií.

První půjčka Světové banky odstartovala další úroveň pomoci. Mezinárodní finanční instituce půjčovaly vládám rozvojových zemí peníze s podmínkou, že rozvojové země zahájí řadu hospodářských a politických reforem. „*V praxi se jednalo o omezení role státu a liberalizaci trhu nejčastěji prostřednictvím snižování výdajů ve zdravotnictví a školství, snížení daní, privatizace veřejných služeb podpory exportu a omezování importu nebo zmrazení platů státních zaměstnanců apod. Na mezinárodní politické scéně byl tento trend zosobněn především Margaret Thatcherovou a Ronaldem Reaganem...*“ (Bendová et al, 2010, s. 21) V dlouhodobém horizontu měl ale tento přístup negativní vliv na nejchudší vrstvy obyvatelstva. V některých zemích dochází k zastavení pěstování tradičních plodin a orientují se na monokultury. Zároveň trhy

rozvojových zemí nemohly konkurovat levným výrobkům a produktům ze zahraničí. Kvůli ekonomické krizi (v důsledku ropných šoků) musely státy zvýšit cenu půjček, a dochází tak ještě k silnějšímu zadlužení rozvojových zemí. Někdy hovoříme o 80. letech jako o ztracené dekádě, kdy se ztratila důvěra v zahraniční pomoc. Na druhou stranu se tak otevírá prostor pro nevládní organizace.

Na základě studie Římského klubu Limity růstu se při přemýšlení o tématu rozvojové pomoci zohledňuje i oblast politická, sociální, environmentální, kulturní. Neprosazuje se tak jediný pohled a model rozvoje, hledá se ale jeho dlouhodobá udržitelnost. Komise OSN pro životní prostředí a rozvoj definovala udržitelný rozvoj jako: „... *takový rozvoj, který zajistí potřeby současných generací, aniž by bylo ohroženo splnění potřeb generací příštích a aniž by se to dělo na úkor jiných národů.*“ (Bendová et al, 2010, s. 10)

90. léta

Začíná se hledat komplexní řešení krizí. Je potřeba řešit otázku bezpečí, základní potřeby, soběstačnost obyvatel. Dochází k přehodnocování výsledků zahraniční pomoci. Spolu s 11. zářím se pak ještě objevuje nové téma: otázka bezpečnosti. Zahraniční pomoc se snaží také předcházet těmto bezpečnostním rizikům. Objevují se také nové výzvy, a tou je například otázka změny klimatu, které pravděpodobně nejvíce zasáhnou nejhudší země světa.

Globalizace tak s sebou přinesla řadu nových možností, ale také hrozeb. Významnou roli tak hrají mezinárodní instituce a organizace, ale i nadnárodní korporace, které také určují směr a vývoj pomoci.

b. Dnes

Rozvojová pomoc má řadu podob. Pokud jednotlivé státy poskytují pomoc přímo dané rozvojové zemi, pak se jedná o bilaterální pomoc. Státy mohou také přispívat mezinárodním organizacím (spadající pod OSN nebo Světovou banku), pak se jedná k multilaterální pomoc. Výhodou bilaterální pomoci mezi rozvojovou agenturou a vládou rozvojové země je, že se mohou věnovat řešení komplexnějších problémů.

Mezinárodní organizace také mohou rozvojovým zemím nabídnout pomoc prostřednictvím zvýhodněných půjček (MMF, Světová banka), které jsou ale doprovázeny řadou podmínek, jež by rozvojové země měly plnit. Půjčky ale za určitých

okolností mohou dané zemi naopak uškodit a prohloubit její zadlužení. *"V poslední době se prosazují takzvaná rozpočtová a sektorová podpora směřovaná rozvojovým zemím. Můžeme se také setkat s některými inovativními nástroji multilaterální spolupráce."* (Pazderka, 2008) Problémem sektorové a rozpočtové podpory ale je, že peníze jsou věnovány přímo do státního rozpočtu rozvojové země, takže zcela záleží na vládě, jak s finančními prostředky dle vlastních priorit a potřeb naloží. Cílem je posílit schopnost vlád rozvojových zemí spravovat danou zemi. Na druhou stranu může vláda/vládce snadněji podporovat i kroky, které nakonec nejsou přínosem pro většinu společnosti a rozvoj země.

Konkrétnější podobu pomoci pak nabízejí rozvojové projekty. Ty se od sebe odlišují podobou a rozsahem. Můžeme tak vidět projekty na místní úrovni, nebo na státní (například pomoc s budováním zdravotnictví, infrastruktury atd.)

Dalším nástrojem podpory je princip založený na vydávání státních dluhopisů, které nakupují finanční instituce. Stát tak díky tomu získá ihned hotovost. Chudobu pomáhají omezovat i zahraniční investice, remittance, ale také liberalizace obchodu.

Pozornosti se dostalo novému konceptu chudoby ne jako nedostatku finančních prostředků k životu, ale jako absenci možností vydělat si a rozvíjet se, jehož autorem je nositel Nobelovy ceny za ekonomiku, indický ekonom Amartyi Sen. Jeho pojetí rozvoje a rozvojové pomoci zmiňují na prvních stránkách této práce.

Rozvojová pomoc také postupně dostala daleko širší než jen ekonomickou a sociální podobu. Začaly se v ní více skloňovat otázky růstu populace, využívání přírodních zdrojů a problémy životního prostředí. Stejně tak se ovšem diskuse dostala k tématům korupce, inkompetence a nechuti ke skutečným změnám na straně některých méně rozvinutých zemí.

2.3 Nástroje rozvoje

Snaha pomoci rozvojovým zemím je vlastně systém mechanismů, který je využíván. Jedná se hlavně o podporu ve čtyřech oblastech – oddlužení, mezinárodní obchod, soukromé investice a rozvojová spolupráce.

Co se týká otázky oddlužení, tak je důležitá proto, že rozvojové země nemají dostatek peněz na splácení úroků, ale ani na zajištění základních služeb (vzdělání, zdravotnictví atd.). Mezinárodní finanční instituce spolu s vyspělými státy dala jasné podmínky, které když rozvojové země splní, pak budou jejich dluh odpuštěn částečně, nebo zcela. Přesto stále nevíme, na co skutečně oddlužené země peníze použijí. Objevuje se tak možnost

v podobě podmínky, že peníze budou investovány do rozvojových projektů nebo ochrany přírody. K tomu ještě chybí jakási preventivní opatření, která by zabraňovala tomu, aby se daná oddlužená země snad znovu nezadlužovala.

K otázce mezinárodního obchodu – rozvojové země vyvážejí hlavně suroviny, které nejsou nijak zpracované. Často se jedna země soustředí pouze na jednu hlavní plodinu a jejich zemědělství je také hodně závislé na počasí. Zároveň jsou rozvojové země ruinovány zemědělci z rozvojových zemí, kteří mají dotace od svých vlád. Díky těmto dotacím můžou zemědělci z EU svou produkci nabízet za nízké ceny. Rozvojové země si podobný příspěvek nemůžou dovolit. Možným řešením je odbourání nerovných podmínek, které panují v oblasti mezinárodního obchodu – tzn. liberalizace zahraničního obchodu. Zároveň nejchudší země musí svůj export rozšířit o služby a výrobky, které mají určitou přidanou hodnotu.

Třetí cestou pomoci rozvoji země jsou soukromé investice. Rozvojové země nemají dostatek peněz na rozvoj vlastních podniků, jsou proto závislé na nerostném bohatství země a zemědělství. Vedle toho jsou ale závislé i na zahraničních dárcích a věřitelích, kteří mohou financovat továrny a jiné možnosti a tím poskytnout pracovní příležitost pro místní obyvatele. Země se je snaží nalákat pomocí různých úlev, rozvojem infrastruktur, protikorupčními opatřeními, daňovým zvýhodněním atd. Někteří z investorů ale v souvislosti se svým podnikáním poškozují životní prostředí, nebo nedodržují důstojné pracovní podmínky zaměstnanců. Nejpřínosnější jsou tak investice, které předávají místním znalosti a dovednosti (know-how) a přinášejí s sebou i nové technologie.

Zajímavou pomocí pro rozvojové země jsou tzv. remitence, tedy finanční podpora, kterou poskytují migranti, jež si vydělávají ve vyspělé zemi a výdělek pak posílají domů, příbuzným do rozvojové země. Remitence slouží nejen samotnému příjemci jako prostředek k uspokojení základních potřeb, ale může je také sám investovat. Díky remitencím se v období 2002 – 2006 dostalo do rozvojových zemí téměř 167 miliard dolarů za rok, což je téměř dvojnásobek oficiální rozvojové pomoci (Bendová et al, 2010).

Další možností je pak rozvojová spolupráce, která má mnoho podob. Může se jednat o již výše zmíněnou přímou pomoc dárcovské země (bilaterální spolupráce), nebo přispíváme OSN a Světové bance (multilaterální spolupráce), další podobou je i rozpočtová a sektorová podpora přímo vládám rozvojových zemí. Aby byla ale

rozvojová spolupráce účinná, měla by být doplněna ostatními nástroji rozvoje. Dnes již právě mluvíme spíše o rozvojové spolupráci, protože si země na obou stranách uvědomují, že se musí stát součástí a spolupracovat. Rozvojová spolupráce by měla být systémová a transparentní, měla by mířit k prioritám, které si rozvojová země sama stanovila.

Vláda rozvojové země nezná každou skupinu obyvatel, proto by do procesu rozvojové spolupráce měly zapojovat i zástupci občanské společnosti (např. různé spolky, komunity, vesnice). K těm samozřejmě nejbližší mají stejné spolky a organizace z dárcovských zemí. Může tak nabídnout účinné metody řešení problémů, nabídnout je organizaci v rozvojové zemi a ta už pomocí metod může hledat řešení sama. Je důležité také vnímat hierarchii daného společenství, kam směřuje rozvojová pomoc. Ta by měla respektovat uznávané autority. Je důležité do pomoci zapojit místní obyvatelstvo, a to nehledě na pohlavní, rasu a náboženství. Jedině tak nebude hrozit, že by pomoc mohla být zneužita tím, kdo je silnější.

Jak trefně zmiňují odborníci z Člověka v tísní: „... *pokud je vláda autoritářská a z principu tedy nedemokratická, pokud vláda pro své vládnutí potřebuje podporu jednoho etnika, které ovládá armádu a policii, pokud je pro vládu ohrožením, když lidé z jiných etnik dostanou dobré vzdělání, dostává se rozvoj v současném pojetí do začarovaného kruhu.*“ (Bendová et al, 2010, str. 52) A pokračují myšlenkou, že buď tedy budeme ignorovat vládu a budovat jiné struktury, pak ale pomoc nebude udržitelná, nebo budeme s takovými politiky spolupracovat, ale pomoc jedněm bude na úkor druhých. Nabízí se dvě řešení:

- a) spolupracovat s nedemokratickými režimy – pomocí našich různých podmínek je ovlivňovat a usměrňovat
- b) snaha změnit situaci a podporovat ty, kteří se o to snaží

Dnes lze obě řešení kombinovat, protože jen málokde se vyskytují zcela nedemokratické režimy, kromě Severní Koreje.

3 Rozvojové cíle tisíciletí

V dnešním globalizovaném světě nejsou problémy v jedné části světa jen problémem pro danou oblast, ale zasahuje i země jiné, vzdálené. Proto se v roce 2000 rozhodli na summitu v New Yorku zástupci všech členských zemí OSN pro společnou vizi. Vytyčili si Rozvojové cíle tisíciletí (MDG's), které jsou součástí Miléniové deklarace. Rozvojové cíle tisíciletí je vlastně osm základních cílů, které jsou rozpracovány do osmnácti konkrétnějších cílů. Mezi ně patří například snížení extrémní chudoby na polovinu, zavedení školní docházky pro všechny děti, zastavení šíření infekčních nemocí (jako je AIDS, malárie), snížení dětské úmrtnosti, posílení role žen ve společnosti atd. Obecně lze tedy říci, že většina cílů je určena pro nejchudší země světa, cíl „*Budování světového partnerství pro rozvoj*“ je pak určen hlavně vyspělým státům. Všechny cíle pak měly být splněny do roku 2015, přičemž výchozím rokem je rok 1990. Jestli došlo ke splněním cílů a do jaké míry můžeme dnes již dobře vidět, a to i díky tomu, že letošní rok je právě rok 2015, kdy mělo dojít k jejich naplnění.

Je jasné, že se jednalo o velice ctižádostivý přístup a koncept. Nicméně je důležité si uvědomit i další význam takového společného projektu, a to je spolupráce všech zemí. Všechny státy se shodly na hlavních bodech pro budoucnost, byl tak vytyčen jakýsi rámec pro diskuze v oblasti rozvojové spolupráce, byly vytyčeny cíle, které jsou nastaveny tak, že můžeme sledovat, nakolik byly splněny (Stojanov, 2008b).

cíl č. 1: Odstranit extrémní chudobu a hlad

Úkol 1: Do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí, kteří žijí z příjmu nižšího než dolar na den. (V ***Příloze A*** se nachází tabulka i s ukazateli plnění pro jednotlivé úkoly.)

Mezi lety 1990 a 2004 došlo ke snížení o cca 13%, ale je nutné dodat, že to je i díky rozvoji ekonomiky Číny a Indie. V subsaharské Africe tak situace zůstává nadále podobně tristní jako v roce 1990.

Úkol 2: Dosáhnout dostatečného a produktivního zaměstnání i slušné práce pro všechny, včetně žen a mladých lidí.

Úkol 3: Do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí, kteří trpí hladem. – Tento úkol se nepodařilo splnit. Stále hovoříme o podvýživě 17% světové populace, což oproti roku 1990 je změna jen nepatrná.

cíl č. 2: Dosáhnout základního vzdělání pro všechny

Úkol 4: Do roku 2015 zajistit, aby mohly děti kdekoli na světě, dívky i chlapci, dokončit základní školu. – Tady je poměrně těžké určit, jaká je stávající situace. Některé děti do školy chodí pravidelně, jiné jen občas. Statistiky také nemapují (kvůli nedostupnosti dat) země, kde pobíhá, nebo nedávno skončil válečný konflikt. Otázkou také je kvalita vzdělání a jeho zaměření (např. ideologické vlivy v komunistických zemích). V roce 2006 stále nemělo vzdělání 73 milionů dětí.

Největší problémy jsou opět v subsaharské Africe. Stále v zemích přetrvává rozdíl v přístupu ke vzdělání mezi pohlavími (až 60% dívek nenavštěvuje školu), mezi městy a vesnicemi (téměř třetina dětí z vesnic) a mezi bohatými a chudými (až 37% dětí z chudých domácností). Problémem, který vzdělávání dětí doprovází, je také nedokončení školní docházky. Důvodů je mnoho – např. nemoc, nedostatek financí.

cíl č. 3: Prosazovat rovnost pohlavní a posílit roli žen ve společnosti

Úkol 5: Do roku 2005 odstranit nepoměr pohlaví v základním a středním školství a do roku 2015 na všech úrovních vzdělávacího systému.

Tento úkol nebyl v rozvojových zemích splněn, nikde se nepodařilo nepoměr snížit, naopak, mírně vzrostl. Opět největší problémy mají země subsaharské Afriky. „... *negramotnost, nízká vzdělanost a tradicí předepsaná starost o domácnost zabraňují ženám hledání produktivního zaměstnání nebo aktivní účasti při rozhodování na veřejnosti.*“ (Stojanov et al, 2008)

V parlamentech jednotlivých zemí mají ženy menší zastoupení. Vzdělané ženy mají vliv na plánování počtu svých dětí. Stojanov (2008b) dále tvrdí: „*Vysoká porodnost přitom silně souvisí nejen s chudobou, ale též dětskou a mateřskou úmrtností, rizikem propuknutí domácího násilí nebo nakažení se sexuálně přenosnými chorobami. Pokud ženy, aktivně neparticipují na ekonomickém růstu společnosti a nemají šanci přispět svým intelektem, názory a zkušenostmi k řízení společnosti, není možný plný rozvoj dané země.*“

V těchto dnech médií ale prošla zpráva, že Rwanda je dobrou výjimkou. Místní parlament je z 64,5 % tvořen ženami. Názory, nakolik to skutečně vypovídá o vlivu žen na tamní společnost, se různí. Někteří v ženách spatřují jen prezidentovy loutky (jeden ze schválených zákonů se týkal omezení mateřské dovolené), jiní naopak mají pocit, že to je dobrý start pro budoucnost, protože prezident Kagame nebude vládnout věčně.

Důvodem, proč je tolik žen v politice, je ale to, že ve Rwandě po genocidě bylo málo mužů (v poměru 7:3 převažovaly ženy). Kagame umožnil, aby i ženy mohly vlastnit půdu a mohly dědit. Politickým se podařilo například přesunout zločin znásilnění na úroveň nejhoršího možného činu.

cíl č. 4: Snížit dětskou úmrtnost

Úkol č. 6: Do roku 2015 snížit o dvě třetiny úmrtnost dětí do věku pěti let.

Na globální úrovni došlo k poklesu dětské úmrtnosti. Situace se samozřejmě opět liší v jednotlivých regionech. Opět je na tom nejhůře subsaharská Afrika a jižní Asie. Stojanov (2008b) uvádí, že pravděpodobnost úmrtí dítěte v rozvojové zemi je 13x větší než dítěte ve vyspělé zemi. Většina úmrtí je způsobena nemocemi jako je zápal plic, malárie, spalničky, průjmy, takže jejich úmrtí by šlo zabránit. Vymezený cíl se nepodařilo splnit. Cílem bylo dostat úmrtí z 1000 dětí na 31. V současnosti se ale pohybujeme kolem čísla 80.

cíl č. 5: Zlepšení zdraví matek

Úkol č. 7: Do roku 2015 snížit o tři čtvrtiny míru mateřské úmrtnosti.

Došlo sice ke snížení úmrtí matek při porodu, ale určitě ne v předpokládané míře (úmrtnost 450 matek na 100 000 narozených dětí). Tento problém je ale potřeba řešit v souvislosti se zlepšením infrastruktury, dostupnou kvalitní péčí. Kdyby byla ženám poskytnuta včasná a správná pomoc, téměř všechny by byly zachráněny.

cíl č. 6: Bojovat s HIV/AIDS, malárií a dalšími nemocemi

Úkol č. 8: Do roku 2015 zastavit a zvrátit šíření HIV/AIDS

Úkol č. 9: Do roku 2010 dosáhnout univerzálního přístupu k léčbě HIV/AIDS pro všechny potřebné.

Úkol č. 10: Do roku 2015 zastavit a zvrátit šíření malárie a dalších závažných onemocnění.

Cíl snížit počet nakažených se nesplnil, ale podařilo se snížit počet lidí, kteří zemřeli na AIDS. Základní způsob v boji s AIDS je vzdělávání dětí a dospělých. Sice je na trzích i několik léků, které zabraňují, nebo zpožďují rozvinutí viru, ale jsou tak drahé, že pro mnohé jsou prakticky nedostupné.

Co se týče malárie, tak 90 % všech úmrtí na malárii se stane v Africe. Sice se antimalarické sítě podařilo expandovat k potřebným, přesto pouze 7 % dětí do pěti let spí pod těmito sítěmi.

Malárie často udržuje země v chudobě. Protože země jsou chudé, nepřináší jejich trh takové výhody farmaceutickým společnostem. Těmto firmám se tak nevyplatí investovat množství peněz do výzkumu, protože návratnost není dostatečná (Collier, 2009).

cíl č. 7: Zajistit udržitelný stav životního prostředí

Úkol č. 11: integrovat principy udržitelného rozvoje do politiky a programů jednotlivých států a zabránit ztrátám přírodních zdrojů.

Úkol č. 12: Snížit ztrátu biodiverzity, do roku 2010 významně snížit míru těchto ztrát.

Úkol č. 13: Do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí bez dlouhodobě udržitelného přístupu k nezávadné pitné vodě a základní hygieně.

Úkol č. 14: Do roku 2020 dosáhnout výrazného zvýšení kvality života minimálně 100 milionů obyvatel příměstských chudinských čtvrtí (slumů).

Co se týká problému ohledně dostupnosti pitné vody, tak největšího pokroku bylo dosaženo v Číně a Indii. Naopak v subsaharské Africe nemá přístup k pitné vodě kolem 42 % obyvatel. Stejně tak se zlepšil i přístup ke kvalitní hygieně, nicméně vyměřeného cíle nebylo dosaženo.

V roce 2005 třetina všech obyvatel měst v rozvojových zemích žila v chudinských oblastech (slumech) – v nich chybí zcela to zásadní – dostupnost pitné vody, elektřina, kanalizace, odvoz odpadků. Sice se tempo růstu slumů snížilo, nicméně počet obyvatel v nich žijících stále stoupá – cca miliarda lidí. „*Demografické odhady UN Habitat ukazují, že pokud se setrvá ve stávajícím přístupu k problému, stoupne do roku 2020 počet lidí žijících v chudinských čtvrtích na 1,4 miliardy a do roku 2030 na rovné dvě miliardy.*“ (Stojanov et al, 2008)

cíl č. 8: Budovat světové partnerství pro rozvoj

Úkol č. 15: Dále rozvíjet obchodní a finanční systém založený na otevřenosti, předvídatelnosti a absenci diskriminace (včetně závazku usilovat o dobré vládnutí, rozvoj a snižování chudoby, a to na národní a mezinárodní úrovni).

Úkol č. 16: Řešit specifické potřeby nejméně rozvinutých zemí (přístup na trh pro vývoz z těchto zemí bez zatížení cly a dovozními kvótami; odpuštění dluhů pro nejvíce zadlužené země a zrušení oficiálního bilaterálního dluhu; štedřejší poskytování oficiální rozvojové pomoci ze strany vyspělých zemí, které se zavázaly ke snížení chudoby atd.)

Úkol 17: Řešit specifické potřeby vnitrozemských států a malých ostrovních rozvojových států.

Úkol 18: Komplexně řešit problém zadlužení rozvojových zemí prostřednictvím národních a mezinárodních opatření s cílem dosažení udržitelnosti zadlužení z dlouhodobého hlediska.

Úkol 19: Ve spolupráci s farmaceutickými firmami poskytnout přístup k dostupným základním lékům v rozvojových zemích.

Úkol 20: Ve spolupráci se soukromým sektorem zpřístupnit rozvojovým zemím výhody nových technologií především v informační a komunikační oblasti.

Osmý cíl se týká spíše vyspělých zemí a toho, v jakých oblastech by se měly více zaměřovat na pomoc pro rozvojové země.

Robert Stojanov (2008b), který přispívá na server rozvojovka.cz, reflektuje plnění cílů těmito slovy: „Vzhledem k tomu, že se nepodaří splnit příliš mnoho důležitých měřitelných cílů a úkolů v rámci MDGs, je nutné konstatovat, že tyto závazky nejsou brány seriózně, především ze strany většiny vlád. Stále se marginalizuje oblast subsaharské Afriky, kde i přes zvýšený počet deklarací a slibů jak ze strany hospodářsky bohatých zemí (úplné či významné oddlužení, zvýšení efektivity ODA, přístup k technologiím a trhům, atd.), tak ze strany vlád rozvojových zemí samotných (boj proti korupci, zefektivnění způsobu využití finančních prostředků, demokratizace politického prostředí), k rozvoji buď nedochází vůbec, nebo jen velmi zvolna. Základní cíl, snižování počtu obyvatel žijících v extrémní chudobě a ještě několik dalších úkolů se daří plnit jen kvůli ekonomickému růstu zejména v Číně a Indii. Plnění tohoto cíle bude tak ohroženo v případě, pokud dojde u těchto zemí k zpomalení jejich ekonomického vzestupu.“

Je důležité zmínit, že se země již v roce 2013 snažily domluvit na programu rozvojových cílů, které by platily od skončení programu Rozvojové cíle tisíciletí. Hlasovat se o přijetí bude v září 2015.

Easterly (2010) se domnívá, že počet summitů rozvojových agentur je jen důkazem toho, že jde hlavně o pozorovatelné výstupy a vytyčování cílů. Stejně tak je pro agentury příhodnější kolektivní zodpovědnost a společná prohlášení. Odpovědnost pak na jednotlivé agentury tolik nemůže dopadnout. Počet cílů tak roste rychleji, než mezinárodní pomoc může zvládnout. Zmiňuji to úmyslně právě pod vytyčené cíle tisíciletí, jejichž výši naplnění můžeme sledovat právě tento rok, který je oficiálním deadlinem. Můžeme totiž konkrétně sledovat, zda Rozvojové cíle tisíciletí jsou jen prohlášením, snahou, nakolik se skutečně agentury snažily o jejich naplnění, nakolik to bylo možné a kde se to podařilo. Podle Easterly kolektivní zodpovědnost za Rozvojové cíle milénia nefunguje. Možné řešení ale vidí v tom, aby každá rozvojová agentura byla zodpovědná za svůj program, ne za globální cíle. Zároveň by se také měla objevit větší konkurence mezi samotnými rozvojovými agenturami, které pomoc nabízejí, aby se do rozvojové a potřebné země dostala pomoc těch nejlepších. Ostatní agentury by pak měly možnost působit v jiné oblasti.

4 Diskuze kolem rozvojové pomoci

Pro nejchudší země není takový problém politický konflikt, ale jeho forma. Je zajímavé sledovat, jak například rozvinuté země Západu vyjednávají a postupují vůči únoscům a rukojmím. Zatímco USA za své rukojmí odmítá zaplatit, některé evropské státy sumy platí. Důsledkem zaplacení výkupného ale je, že roste počet přívrženců a příznivců hnutí a organizací, které stojí za únosy. Další mladíci se tak chtějí stát povstalci. Za podporou hnutí často vidí poměrně snadnou možnost, jak se dostat k penězům. Pravděpodobnost, že se osoba zapojí do konfliktu, se zvyšuje s nižší vzdělaností, nižším věkem a absencí rodinných příslušníků a bližních.

Nebezpečí vypuknutí konfliktu je také větší v zemích, která má mnoho nerostných surovin. Z minulosti známe mnoho případů, kdy mezinárodní společnosti finančně podporovaly povstalce, aby si v případě jejich vítězství zajistily přístup k surovinám, nebo dokonce těžební licence. Paul Collier (2009) tvrdí, že se pravděpodobně takto dostal k moci současný prezident Republiky Kongo. Přírodní zdroje pomáhají financovat konflikt – viz příklad krvavých diamantů. V Angole vývoj poslední války kopíroval vývoj poměru cen ropy a diamantů – jedna strana totiž byla financována z ropy, druhá z diamantů.

Světová banka a některé agentury si uvědomily, že mnohé země jen slibují změny, nebo jen mění různá opatření, ale ve skutečnosti k žádné změně nedochází. Přestaly tak těmto zemím přidělovat rozvojovou pomoc. Nedostatkem takového přístupu je ale právě to, že země s nejzávažnějšími problémy nedostanou tolik potřebnou pomoc. Na druhou stranu jde o pozitivní vliv ve smyslu nefinancování zemí s problémovými, nebo špatnými, vládami.

Změna vlády a politických opatření se ale netýká pouze politického tlaku, ale také vyžaduje kvalifikované zaměstnance s potřebnými dovednostmi. V tom má právě rozvojová pomoc velké možnosti – poskytnou státním službám odborné dovednosti v době, kdy jim nejvíce scházejí. Dnes taková forma pomoci (odborná asistence), kdy donor platí odborníky z ciziny, kteří pracují pro místní vládu, tvoří čtvrtinu prostředků, které jsou určeny na rozvojovou pomoc. Nejlepší variantou by samozřejmě bylo, kdyby tito odborníci měli své učně a předávali znalosti místním, kteří by tak jednou odpovědnost převzali úplně a stali se motory místní ekonomiky a samostatnosti. Byli by tak nadějí na změnu. Důležité také ale je, aby příchozí odborníci z ciziny byli ochotni

naslouchat místním poměrům a zvyklostem, zároveň aby byli přísní a předávali odpovědnost na místní. Často se totiž stává, že odborníci poučují, místní poslouchají, ale nic nedělají. Vlády se ale musí naučit spoléhat na sebe a ne na pomoc ze zahraničí a dodané experty.

Ostatní finanční prostředky dostávají vlády na podporu konkrétních projektů (školy atd.), nebo bez bližšího určení (to nazýváme rozpočtová podpora).

Existuje také názor, že rozvojová pomoc přichází do zemí příliš brzy a jen na krátkou chvíli. Myslí se hlavně případ zemí, ve kterých skončí konflikt a začíná mír. Jakmile se objeví informace o míru, politikové začínají posílat peníze. V prvních letech tak do země přijde spousta peněz, pak ale jejich množství klesá. Skutečností je ale přeci taková, že po konfliktu chvíli trvá, než se vládní moc, instituce a jiné složky vzchopí a mohou účinně využít rozvojové pomoci. Přitom by země potřebovaly podporu v prvních fázích míru alespoň deset let.

Někteří se také domnívají, že by rozvojová pomoc měla mířit i do zemí se špatnou vládou, protože takové země jsou právě konflikty nejvíce ohroženy. Jiní zastávají přesně opačný názor – tedy, že pokud vláda neumí řídit ani sama sebe, tím méně pomoci jí patří. *„To je zásadní bauerovské memento: bez klíčové schopnosti země poradit si sama je jakákoli pomoc buď neúčinná, nebo ... dokonce škodlivá.“* (Hampl, 2009, s.27)

Další mají názor, že rozvojová pomoc se přeceňuje a je to nejsnazší věc, kterou může Západ dělat – a to i proto, že *„tak přesvědčivě zapadá do morálního univerza točícího se kolem principů hříchu a pokání.“* (Collier, 2009, s. 144)

Velice aktuální je také téma vojenské intervence. S tématem rozvojové spolupráce a pomoci souvisí jako možná doplňující aktivita, aby došlo v nejhudších zemích k nějaké změně. V roce 1993 byly americké jednotky staženy ze Somálska kvůli osmnácti mrtvým lidem. Dopady tohoto rozhodnutí trvají dodnes – Somálsko stále nemá funkční vládu, není ani systém zdravotnictví. Jen do roku 1995 zemřelo 300 000 lidí. Státy si z této situace odnesly ponaučení – intervence již nikdy. Je zajímavé sledovat, jaký dopad mělo toto ponaučení. O několik měsíců později dochází k nepokojům ve Rwandě, do jejíchž záležitostí se ale nechtějí státy plést, dochází tak ke genocidě, na jejímž konci je přes půl milionů zavražděných. Díky této drsné a temné zkušenosti se intervence opět vrací jako jedna z možností. Neměli bychom ji ale používat vždy a všude. *„Vhodnou příležitost pro budoucí intervenci v zemích spodní miliardy*

představuje spíše Sierra Leone, nežli Irák... Do Sierra Leone naše vojska pozvala tamější vláda a místní obyvatelé její zásah ohromně vítali. V Sieře Leoně nás nikdo nemohl obvinít z toho, že jsme přišli kvůli ropě, jelikož v zemi žádná není. V Sieře Leone jsme si nemuseli dělat starosti s „nápravou toho, co jsme pokazili“, protože v zemi nebylo moc věcí, které by ještě bylo možné pokazit...“ (Collier, 2009, s. 149-50)

Ukazuje se také, že sice některé evropské země mají svá vojska například v Africe, což vytváří dojem síly, ale jejich použití by v dnešní Evropě asi nikdy nebylo odsouhlaseno. Naopak okolní země zhrouteného státu mají největší zájem o klid v regionu a o nápravu takového státu. Problém ale je, že žádná země Afriky nemá zdroje a sílu, aby nastolila pořádek v sousední zemi. Evropská unie má sílu, africké regiony mají zájem a můžou poskytnout určitou legitimitu případnému zásahu. To je určitá cesta řešení případného problému.

Velká diskuze pak v dnešní době probíhá kolem Mezinárodního měnového fondu a Světové banky. Často tyto dvě instituce nedokážou správně vyhodnocovat situace, reagovat na ně, mnohdy se snaží spolupracovat se špatnými vládami za každou cenu, rozvojová pomoc se tak někdy ocitá ve vleku politické „výchovy“ a je jakousi odměnou za politickou transformaci. Z historie můžeme zmínit některé nepovedené půjčky MMF. První země je například Haiti, které dostávalo jednu půjčku za druhou, ale MMF nijak neřešil nestabilitu dané země. Druhý případ se odehrál v letech 1978 – 1979. MMF a Světová banka měli svého informátora v Zairu, který mapoval, jak Mobutu krade. Mobutu se ale nezalekl ničeho a koncem 70. let napadl tohoto informátora – vojáci ho zabili, znásilnili jeho ženu a dcery. Obě instituce mu však dále půjčovaly. Až v roce 1990 mu přestaly poskytovat finance. Přesto za jeho vlády poskytly Zairu 20 miliard dolarů. Přesto se Světová banka i MMF hájí svojí apolitičností. Stejný přístup měly i ve Rwandě. Easterly nazývá tento přístup jako „arogantní pokus špatné vlády transformovat...“ (2010, s. 160).

„Z osmi případů zhroutených nebo zkolabovaných států sedm bylo během deseti let před kolapsem značnou dobu součástí programů MMF. Statisticky vzato tak stát, který se stane součástí programu MMF, zvyšuje riziko vlastního zhroutení.“ (Easterly, 2010, s. 227) Uvádí pak příklady zemí – Afgánistán, Angola, Burundi, Libérie, Sierra Leone, Somálsko, Súdán, Zair.

Rozvojové agentury pak řeší otázku, jestli se peníze poskytnuté špatné vládě dostanou skutečně potřebným.

I Easterly přiznávám, že kořeny špatných vlád jsou hlubší, než co může Západ ovlivnit. Rozvojové agentury navíc vlády chudých zemí (i ty špatné) potřebují – peníze musí k někomu směřovat. „*Systém pomoci tak pokračuje v úsilí o neslučitelnou kombinaci reformování vlád, podpory „vládního osvojení“ reforem a udržování přílivu peněz určených na odporu rozvoje.*“ (2010, s. 165) Sám pak přichází s možným pohledem a řešením na věc – i my můžeme někdy nespolupracovat s místní vládou, ne vždy je přeci spolupráce nutná. Když spolupráce chudým obyvatelům nic nepřináší, měla by rozvojová agentura hledat jiné cesty. Konkrétně – mohu sbírat dary pro zmírnění bídy v Harlemu, ale nemusím se na tom předem domluvit s jejich ministrem, na vládní úrovni.

Ukazuje se, že mnohem úspěšnější než jen „plánovači“ jsou „hledači“ – tedy lidé, kteří se vydávají do terénu, mluví s chudými, chtějí znát zpětnou vazbu, nebojí se experimentovat a hledat, co by v konkrétních podmínkách mohlo fungovat. Profesionálové v terénu tak často přichází s projekty, které skutečně fungují a jsou přínosem pro chudé – zlepšuje se tak hospodářství, zdravotnictví, vzdělání, hygiena atd. To, co se nedaří „nahore“ funguje „dole“.

Zdá se tedy, že nejlepší variantou je, když určitá organizace přijede do dané země a na základě místních podmínek a potřeb přijde s vizí projektu. Ten se pak za pomoci odborníků z rozvinutých zemí a hlavně za pomoci místních snaží realizovat. Ideální pak je, když místní obyvatelé a struktury se stanou dostatečně kompetentní a můžou tak převzít danou činnost a pokračovat v ní. V jisté chvíli projektu nezbyvá dárčům než jen důvěřovat příjemcům a že jsou dostatečně schopni. Některé typy pomoci totiž pomáhají chudým lidem právě ve chvíli, kdy oni sami musí volit, když oni sami se o něco musí snažit.

Easterly zmiňuje podle mého názoru dobrou myšlenku, že nefunguje to, když chudým nařizujeme, co mají dělat. Je potřeba pověřit takové lidi, kteří budou jednat ve vlastním zájmu, budou motivovaní a budou mít příležitost na zlepšení života, a poté se na ně a jejich nabytou sebedůvěru spolehnout. Zároveň by měli mít možnost si sami vybrat a volit.

5 Vybrané příklady úspěšných projektů rozvojové pomoci

Rozvojové agentury nemůžou vymítit chudobu a problémy ze světa. Je ale důležité, aby vyšly vstříc chudým a poskytly jim příležitosti. Například, jak uvádí Easterly ve své knize Břímě bílého muže, nejde o snahu se pokusit Etiopii rozvíjet, ale přijít s programem finanční podpory rodičů a jejich děti pak mohou začít chodit do školy.

Nezisková organizace Population Service International byla oceněna za funkční praktické nápady. Ani ona totiž nefunguje pouze jako plánovač, ale hledá možné způsoby pomoci a řešení. Svoji vizi poskytnout moskytiéru v Malawi těm nejpotřebnějším naplnili tak, že na venkovských poliklinikách prodávají moskytiéry jen za 50 centů nastávajícím matkám. Moskytiéry se tak dostávají tam, kde jsou nejvíce potřeba, protože těhotné ženy a děti mladší pěti let jsou nejrizikovější skupinou z hlediska onemocnění malárií. Sestra, která prodává moskytiéry, má z každé prodané sama 9 centů, což ji motivuje chodit do práce. Lidé ve městech si moskytiéry můžou pořídit za 5 dolarů, tak PSI získává peníze, které jí umožňují prodávat levně moskytiéry na venkově. Za čtyři roky tak stoupl počet dětí, které spí pod moskytiérou z 8 % na 55 %. Většina těch, kdo si moskytiéru koupila, ji také používá. Oproti tomu v Zambii, kde byly moskytiéry díky národnímu programu poskytnuty zdarma, nepoužívá moskytiéru ani 40 % obdarovaných lidí.

6 Česká republika pomáhá

6.1 V minulosti

Před rokem 1989 se Československo také angažovalo do rozvojové pomoci. Pod vlivem studené války se ale dlouhodobě angažovalo v socialistických zemích jako Mongolsko, Severní Korea, Severní Vietnam, Laos, Kambodža. K zemím přednostního zájmu pak patřily Ghana, Guinea, Mali a v 80. letech pak i Afgánistán, Etiopie, Mozambik – jednalo se o země, se kterými Československo rozvíjelo hospodářskou spolupráci.

Československo nabízelo hmotnou pomoc (léky, potraviny, pracovní pomůcky), nabízelo ale také technickou pomoc (vysílání odborníků, zakládání učebních zařízení a přijímání stážistů). Československo také poskytovalo stipendia ke studiu na našich univerzitách – v 90. letech tady vystupovalo okolo 20 000 studentů ze zahraničí (rozvojovka > zahraniční rozvojová spolupráce ČR).

Po pádu komunismu začaly vznikat nejrůznější neziskové organizace. Došlo tím k jakémusi navázání na tradici z 19. století a první republiky. Už v roce 1990 bylo zaregistrováno 2500 občanských sdružení. *„Po počátečním období všeobecné euforie se v oblasti definování významu a role občanské společnosti od poloviny 90. let už zřetelně projevovaly dva hlavní názorové proudy, kdy proti sobě stáli na jedné straně zastánci širokého pojetí občanské společnosti a „nepolitické politiky“ a na straně druhé příznivci ekonomického liberalismu a demokracie „bez přívlastků“.* (Exnerová et al, 2008)

V 90. letech se navázalo na tradici poskytování pomoci z dob Československa. Někteří občané měli velkou nedůvěru v poskytování pomoci zemím, na základě zkušenosti z minulého režimu. Tato nedůvěra se ale postupně začala vytrácet v době, kdy se Česká republika začala začleňovat do západního světa a jeho struktur ekonomických a politických. Česká republika se přihlásila k Rozvojovým cílům tisíciletí a prohlásila, že rozvojová pomoc je nedílnou součástí zahraniční politiky země. Dalšímu a hlubšímu zapojení se do pomoci pomohl vstup ČR do EU.

Díky povodním na Moravě v roce 1997 a se atmosféra vůči neziskovým organizacím ještě zlepšila. I médií věnují rozvojové problematice více prostoru než dříve.

6.2 V současnosti

V České republice má na starosti rozvojovou pomoc Ministerstvo zahraničních věcí a od roku 2008 existuje Česká rozvojová agentura, která ji řídí. Po vstupu do EU vznikl vládní program zahraniční pomoci, který naplňuje představy o soustředění pomoci do prioritních zemí. V roce 2010 byl počet prioritních zemí snížen na pět – Afgánistán, Etiopie, Bosna a Hercegovina, Moldavsko a Mongolsko. Kromě toho má Česká republika řadu rozvojových projektů v tzv. projektových zemích.

Jednou z cest pomoci jsou neziskové organizace, což jsou nevládní organizace. Mezi ně řadíme občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, nadace a nadační fondy, účelová zařízení církví.

V České republice také existuje platforma FoRS (České fórum pro rozvojovou spolupráci), která sdružuje sedmnáct českých neziskových nevládních organizací, které se pohybují právě na poli rozvojové spolupráce, výchovy a humanitární pomoci. Tato platforma byla založena v roce 2002. Je také členem své evropské podoby, které sdružuje 30 národních platform. Kromě působení v oblasti rozvojové spolupráce, výchovy a humanitární pomoci je také partnerem české vlády, Evropské komisi a dalším mezinárodním institucím, šíří také informace a publikace o rozvojových tématech, koordinuje rozvojové aktivity členů FoRS. Členy jsou např. ADRA, Člověk v tísni, INEX, Jeden svět, Sdružení Česká katolická charita, atd.

V roce 2003 bylo v ČR evidováno 58 000 nestátních neziskových organizací. Třetina působí na regionální úrovni, třetina na národní a poslední třetina na mezinárodní úrovni. Přesto se neziskové organizace ale potýkají s řadou překážek, jako jsou „*chronický nedostatek prostředků, který organizacím brání získávat potřebný počet profesionálních pracovníků, vybudovat si odpovídající postavení ve společnosti, zabývat se dlouhodobou strategií svého rozvoje a zasahovat adekvátně do veřejné politiky.*“ (Exnerová et al, 2008)

Jak bylo řečeno výše, v minulosti se měnily přístupy v pomoci rozvojovým zemím od snahy zmírnit chudobu, přes poskytnutí kapitálu až do 80. a 90. let, kdy důraz byl přesunut právě k podpoře nevládních organizací z méně rozvinutých zemí a k navazování partnerství s místní komunitou. Tato snaha podpory lokálních organizací pokračuje dodnes. Aby rozvojová pomoc byla „*...účinná a efektivní, musí být pomoc lokálnější, méně omezená a lépe kontrolovaná, než tomu bylo v minulosti.*“ (Duba, 2009, s. 15)

Neziskové organizace se snaží být finančně a politicky nezávislé, aby měly vlastní přístupy a zásady při poskytování pomoci. Přesto je určitá podpora vlády, nebo místních lidí v rozvojové zemi důležitá, aby tak byla zajištěna určitá dlouhodobost spolupráce. Základní služby ale musí poskytovat vláda rozvojové země a ne nevládní organizace. Jedině tak může být rozvoj udržitelný. Organizace by se tak „neměly snažit zaplnit mezery v činnosti vlády, ale posílit schopnosti těchto vlád a lobbovat u nich za rovnoměrnější přerozdělování služeb a zdrojů.“ (Exnerová et al, 2008)

Díky vstupu do Evropské unie mají neziskové organizace možnost se dostat k dalším informacím, zároveň mohou tvořit partnerství, sdružovat se do platforem, sítí, nebo „rodin“¹. Evropská unie také neziskové organizace svých členských zemí finančně podporuje určitým finančním příspěvkem. Na druhou stranu nezisková organizace na větším evropském poli čelí konkurenci a o určité zdroje financí naopak přijde.

Česká republika jako člen EU by se měla podílet finančním příspěvkem na rozvojové pomoci. Obecně je norma nastavena tak, aby podíl rozvojové asistence každého členského státu byl nejméně 0,33% HDP. Česká republika výši takového příspěvku ale zatím stále nesplňuje a zaostává zhruba o pětinasobek.

Výhodou, kterou Česká republika bezesporu má a může nabídnout, je zkušenost politické transformace po pádu komunismu. Tato zkušenost by mohla pomoci například zemím na východ od EU.

¹ síť (networks – širší platformy tvořené nevládními organizacemi, jež mají podobné cíle a náplň činnosti); „rodina“ (families – sdružení organizací na společném ideovém základě, například katolicismu nebo protestantství); národních platforem (sdružení organizací na národním základě). (Exnerová, et al, 2008)

7 Udržitelnost českých projektů

Jak ve studii píšou paní Kórner a Píbilová (2013), udržitelnost projektů souvisí s trvajícím přínosy pro příjemce, udržitelnost se ale také liší případ od případu. Jak také ale trefně říkají, udržitelnost lze ovlivňovat v průběhu projektového cyklu. Obecně je ale vyšší pravděpodobnost udržitelnosti u takových projektů, které vycházejí z konkrétních potřeb a problémů zainteresovaných stran. Zároveň je důležité, aby do projektu byla zapojena určitá struktura ze samotné rozvojové země, která je ale nejbližší cílové skupině příjemců. A to jak místně, tak sociálně a kulturně.

Odpovědnost za sledování a snižování rizik spojených s udržitelností přínosu projektu je úkolem České rozvojové agentury a velvyslanectvím ČR. Kromě tohoto externího monitoringu je prostřednictvím zájmu realizátorů a partnerů zajištěn i interní monitoring – který je součástí Kodexu efektivnosti nevládních organizací FoRS – a probíhá samozřejmě také monitoring příjemců. Obecně lze říct, že existuje vzájemná závislost faktorů udržitelnosti, těmi jsou: vládní politiky, strategie, právní rámec; politická stabilita a bezpečnost; partnerské organizace; životní prostředí; technické faktory; finanční; sociální faktory a vlastnictví zúčastněných stran.

8 Rozvojová pomoc v oblasti vzdělávání

Jeden ze základních problémů, které souvisí s chudobou, je nízká vzdělanost obyvatel. Čím víc je vzdělané obyvatelstvo, tím větší je šance najít si zaměstnání, mít příjem; trh se tak oživuje a investice přicházejí. Ekonomicky pak roste celá země. Kromě toho mají vzdělaní lidé lepší přístup k informacím, jsou tvořivější, dokážou reagovat na změny, jsou soběstačnější.

Konkrétně v rozvojových zemích je vzdělání i určitou možností osvěty obyvatel v otázce zdraví a prevence, také je škola místem, kde dítě dostává pravidelně stravu. Vzdělání posiluje také demokratické vnímání, podněcuje k politické angažovanosti a lidé tak méně často používají násilí při konfliktu.

Jak již bylo řečeno, v rozvojových zemích je problém vzdělanosti největší na vesnicích, zvláště pak u žen. Také bylo zmíněno, že válka je často příčinou nízké vzdělanosti.

Problémy, které v rozvojových zemích panují, se například týkají nedostatku škol. Tempo výstavby nových škol zdaleka neodpovídá tempu růstu počtu obyvatel. Třídy jsou tak často přeplněné, což ovlivňuje i kvalitu výuky. Ve školách také chybí pomůcky a učebnice. Dětem nepomáhá ani to, že často je škola od jejich domova hodně vzdálená. Další problém se pak týká nekvalifikovaných učitelů. Sami totiž sotva dokončili základní vzdělání, nemají pedagogické vzdělání a ani dostatečné odborné znalosti. Často celý školský systém v zemi má nevyhovující učební osnovy. V zemích, kde je více národů a tedy i více jazyků, se ještě někdy objevuje problém jazykové bariéry. Školní výuka většinou probíhá v jazyce národním. Problém také představuje dětská práce, nedostatek peněz na pořízení uniformy, učebnic, nebo placení školného, konflikty, nemoci (někde dítě, které má AIDS ani není přijato) i předčasné sňatky dívek. To vše vede k tomu, že spousta dětí školní docházku ani nedokončí. V Subsaharské Africe mluvíme o více než 40 % žáků.

Žáky je možné do školy také nalákat – např. jídlo zdarma, očkování zdarma, vzdělání bez školného. Důležitá je také role místních autorit (ať už se jedná o rodiče, nebo dokonce autoritu dané komunity) a jeho postavení ke vzdělávání. Děti taky naláká, pokud je školní prostředí přitažlivé, čisté atd. Výuka by měla být interaktivní, být praktická atd.

9 Zambie (faktografické údaje)

Zambie je nejsevernější zemí jižního regionu Afriky. Je to jedna z nejbezpečnějších zemí.

Je zhruba desetkrát větší než Česká republika, je to také vnitrozemský stát. Nachází se v tropickém pásu. Sousedí celkem s osmi státy – Tanzanie, Kongo, Angola, Namibie, Botswana, Zimbabwe, Mosambik a Malawi. Hlavním městem země je Lusaka. Zambie má celkem kolem 13 milionů obyvatel. Celkově se na území státu mluví 73 jazyky, nejrozšířenějšími z nich je bemba, nyanja a tonga. Úředním jazykem, a vlastně i jazykem, který zastřešuje komunikaci mezi různými jazykovými skupinami, je ale angličtina. Měnou země je kwacha (čti kvača) a v přepočtu to je zhruba 4,5 Kč.

Země je známá také tím, že vysoké procento obyvatel je nakaženo HIV. Některé zdroje uvádí, že to je až 17% (Njovu, © 2015), Člověk v tísni uvádí 14 % (Člověk v tísni, © 2013). Obecně se ale říká, že to je zhruba každý pátý člověk. Mnoho dětí tak jsou sirotci, a pokud nemají alespoň nějakého vzdáleného příbuzného, který by se jich ujal, jsou dětmi ulice a bezdomovci. Většina dětí pak má alespoň jednoho z rodičů. Předpokládaný věk života je zhruba kolem 52 let. Demografické složení země je podle odhadů z roku 2012 uveřejněných na webových stránkách Ministerstva zahraničních věcí (Ministerstvo zahraničních věcí, © 2012) zhruba:

0 – 14 let:	46, 2 %
15 – 24 let:	20 %
25 – 54 let:	28,5 %
55 – 64 let:	2,9 %
65 let a výše:	2, 4 %

Zambijci se živí hlavně drobným zemědělstvím – např. u svého domku pěstují trochu kukuřice, rajčat, které pak prodávají na místních tržnicích. Většina obyvatelstva (kolem 50 %) je ale nezaměstnaná, což je v současnosti jeden z největších problémů země.

Většina obyvatelstva jsou křesťané, nebo se alespoň k tomuto náboženství hlásí (zdroj: Ministerstvo zahraničních věcí). V neděli se tak většina obyvatel schází v různých kostelech a sborech. Někteří se ale také hlásí k islámu a tradičním náboženstvím.

Podnebí je tropické, díky vysoké nadmořské výšce ale připomíná spíše subtropické podnebí. Během roku se střídají tři období – teplé a vlhké (prosinec – duben), období

chladné a suché (květen – srpen) a období horka a sucha (září – listopad). Nejteplejším měsícem je říjen, kdy teploty dosahují 45°C.

Ze 30 % je území Zambie chráněné, má dvacet národních parků.

9.1 Historie

Vzhledem k vymezenému tématu, je důležitější spíše historie země z posledních stalet, než zaměření se na objevení pozůstatků prvního člověka na daném území. Ve zkratce se proto dá říct, že přítomnost lidí, kteří uměli používat oheň, se na tomto území datuje do doby před 60 000 lety. První vesnice pak vznikly někdy kolem prvního století našeho letopočtu. V 15. – 18. století je na území Zambie mnoho národů, které mají vlastní malé monarchie (Zambia Tourism, © 2015). Již v těchto stoletích Zambie obchoduje se státy při pobřeží Atlantiku. Obchodními artikly jsou například měď, slonová kost, rohy nosorožce. V 15. století pak Portugalci začali obeplouvat svět a obchodovat s ním, později se usazují v Angole a Mosambiku. Kromě mědi a surovin obchodují s otroky a otrokářství se dostává i do středu Afriky. Původně bylo domácí otroctví součástí africké kultury, společenského řádu – zločinci, váleční zajatci tak byli jakými si otroky, což byl jejich trest. Portugalci ale využívají místních vládců, aby jim poskytovali otroky do dolů při pobřeží Atlantiku výměnou za obchodní artikly. Dnes se lze jen domnívat, zda na počátku 19. století dochází k určitému pohybu, stěhování a usazování některých kmenů kvůli vlivu evropské přítomnosti na jihu Afriky. Tři hlavní kmény, které přišly, se usadily vedle místních kmenů. O jednom státu, nebo národě ale nemůžeme stále mluvit, protože všechny kmény jsou spíše samostatnými královstvími (Zambia Tourism, © 2015). Důležité je také zmínit Livingstona, který se snažil pomoci místním lidem s vybudováním obchodních tras, zároveň zde působil jako misionář, bojoval proti otroctví. Věřil, že kombinace misie a obchodu povede k civilizaci. Vše konal s podporou náčelníka (a později jeho nástupce) kmene na horním toku Zambezi.

Na konci 19. století pak převzali Angličané kontrolu na celém území Zambie, v roce 1911 ji pojmenovali Severní Rhodesie (podle imperialisty C. J. Rhodese), hlavním městem byl Livingstone. Cílem Britů bylo obsazení území od Cape po Káhiru. Zambii braly jako zemi, která zabrání v šíření portugalštiny. Britové později nařizují výběr daní, které se týkají každého muže od puberty. Revolta vůči daním je potlačena. Muži tak tvrdě pracují za almužnu. Hlavním místem jejich práce jsou doly na jihu Afriky nebo doly na jihu Rhodesie. Další slouží Britům na východě Afriky. Část Zambie je tak

vlastně vysídlena, chybí muži, některá území jsou předána do správy bělochům. Po čase se britští zástupci společnosti, která dosud řídila zemi a rozhodovala, stali pro Brity nepřijatelnou a v roce 1923 přijímá vládu Koloniální úřad, kancelář. Vládne ale forma apartheidu, menšina bělochů jsou privilegovanými, mají lepší hospodářské podmínky, jsou také ve vládě. Míšenci a přistěhovalci (dnešní místní z Indie a Pákistánu) mají ambivalentní postavení ve společnosti. Afričané oproti tomu jsou omezeni i ve využívání půdy.

Na severu v Copperbeltu se objevují velké zásoby nerostných surovin, přicházejí dvě zahraniční společnosti, je potřeba větší pracovní síla, takže mnoho lidí právě odchází do Copperbeltu a stávají se z nich horníci. Postupně se tak hroutí kmenový systém (i když kolonialisté kmenový systém podporovali), už to není tak důležité – člověk není Bemba nebo Tonga, je například horníkem. Tak vzniká slavné motto: Jedna Zambie, jeden národ (Zambia Tourism, © 2015).

Vedení dolů ale bylo v rukách bělochů. Postupně díky protestům a stávkám se situace mění a do čela se dostávají také černoši. V 50. letech pak vzniká za podpory zambijských bělochů a Asiatů federace Severní Rhodesie s dnešním Malawi a dnešní Zimbabwe (tehdy Jižní Rhodesie). Veškeré peníze za nerostné suroviny ze Severní Rhodesie ale putují do Jižní Rhodesie, kde bílí obyvatelé budují ekonomickou strukturu (Gascoigne, © 2001). Oproti tomu Severní Rhodesie nemá ani dálnici, vysokou školu, školský nebo zdravotní systém. Kolem roku 1955 odpůrci federace už začínají bojovat za nezávislost země. Po prvních volbách, kdy mohli volit všichni dospělí, vzniká v říjnu 1964 nezávislá republika Zambie. První prezident Kaunda se zpočátku snaží o kroky v oblasti vzdělání, infrastruktury, zdravotnictví, snahy o růst v ekonomice ale vedou ke korupci a neefektivní výrobě. Vládne 27 let, protože v zemi drží vládu jedné strany. Jedná se vlastně o autokracii vedenou metodami policejního státu. V roce 1991 po hlubokém ekonomickém propadu, nedostatku potravin, nepokojích a pokusu o převrat, Kaunda odchází z vedení země a Zambie se stává demokratickou zemí – jsou první svobodné volby (Njovu, © 2015). Prezident Chiluba (ze strany Movement for Multiparty Democracy – MMD) dostává zemi, která má dluh 7 miliard dolarů a je v horším stavu, než v roce 1964. Chiluba však podnikl řadu kroků, které ocenila i Světová banka a Zambie tak získává zahraniční důvěru, rozvojovou pomoc, přicházejí noví investoři. Před volbami v roce 1996 některými svými kroky ale ztrácí důvěru (Williams, 2015).

V roce 2001 před prezidentskými volbami chtějí jeho přívrženci změnit ústavu, aby Chiluba vládl ještě třetí volební období, to vyvolá v zemi nevoli, Chiluba tak ústavu nemění a nakonec za svoji stranu MMD navrhuje na prezidenta Mwanawasaho, strana vítězí. Po jeho smrti je prezidentem Banda, který poráží svého protikandidáta Satu o necelé 2 % hlasů. V roce 2011 pak v nových volbách vítězí Sata a končí tak dlouholetá vláda strany MMD. Víceprezidentem Zambie je Guy Scott, který je po smrti prezidenta Saty prozatímním prezidentem. V říjnu 2014 pak vítězí v řádných volbách Edgar Lungu, který je ze strany bývalé prezidenta Saty. Jako viceprezidenta ustanovil poprvé v historii Zambie ženu (Zambia Tourism, © 2015).

9.2 Ekonomika

Zambie patří mezi nejchudší země světa. Podle Indexu lidského rozvoje v roce 2005 byla Zambie na 166 místě, pod hranicí chudoby žije 58 % obyvatel.

V zemi se těží hlavně kobalt, měď a zinek. Zambijská ekonomika patřila k nejrychleji se rozvíjející, ale právě prudký pokles ceny mědi, která je hlavním obchodním artiklem, překazil v minulosti předpokládaný růst. V 90. letech proběhla privatizace měděných dolů, v roce 1997 byla také výjimečná úroda a zahraniční investoři zajistili zemi stabilní měnu a šestiprocentní ekonomický růst. Prezident Mwanawasa budoval sociální systém, školství a zdravotnictví, pomáhal zahraničním investorům a bojoval proti korupci. Zambie se tak ekonomicky stabilizovala. Dnes se většina Zambijců se živí drobným zemědělstvím, velkým problémem je zde nezaměstnanost. Zaměstnání nemá polovina populace. Dvě třetiny obyvatel ale stále žije za méně než jeden dolar na den.

Ani ekonomický nárůst v posledních letech však nemůže dostatečně reagovat na populační explozi a epidemii AIDS. Zambie tak patří k sedmnácté nejzadluženější zemi světa s dluhem šesti miliard amerických dolarů.

Největší část ekonomiky tvoří těžební průmysl a také zpracování mědi. Zastoupen je také chemický, potravinářský a textilní průmysl. Vláda se snaží podporovat různé odvětví, aby země nebyla závislá jen na mědi. Stát tak propaguje rozvoj zemědělství, turistického průmyslu, těžbu drahých kamenů (hlavně tedy polodrahokamy) a hydroenergetický průmysl (Njovu, © 2013).

Až v poslední době se v zemi začíná utvářet střední vrstva – tedy lidé, kteří zakládají svoje dílničky, podniky, začínají přemýšlet ve větším měřítku, než je jen moje ulice, čtvrť, město... To jsou budoucí pohony ekonomiky a zároveň lidé, kteří směřují někam

dál a chtějí něco víc. Zambijci se tedy teprve pomalu učí podnikat. Zatím tedy většinu firem vlastní lidé ze západních zemí, ale hlavně lidé z Číny a Indie.

9.3 Zdraví a nemoci

Jak již bylo řečeno, v zemi je kolem 17 % obyvatelstva nakaženo HIV.

Současným největším nebezpečím je malárie, proti které se nedá očkovat. A dlouhodobější užívání léků (max. 3 měsíce) mají vedlejší účinky, jako jsou halucinace a psychické problémy. Proto jsme my osobně žádné antimalarika nebraly. Plánovaly jsme používat moskytiéru. Daly jsme ale hlavně na radu Martiny, která říkala, že evropská malarika stejně nejsou moc účinná a pokud malárii přeci jen dostaneme, tak ji vyléčí spíše africká verze malarik. Ona sama malárii měla snad jen jednou, protože hlavní město není v blízkosti vody, nebo míst, kde se komáři vyskytují.

Česká republika měla Zambii jako jednu z prioritních zemí. Zaměřila se na zdravotnický sektor. Konkrétně se jednalo o podporu primární péče na venkově (hlavně tedy zaměření na snížení mateřské a kojenecké úmrtnosti a zvýšení kvality chirurgických zákroků v okresních nemocnicích (Hoch, 2007). Projekty byly soustředěny na západní provincii, které je zároveň tou nejchudší částí Zambie.

9.4 Školní systém

V Zambii je školní docházka do sedmé třídy bezplatná. Od osmé třídy si žáci musí studium platit, včetně veškerých nákladů s tím spojených. Každý žák také musí mít svoji uniformu, bez které nemůže dítě navštěvovat školu, tu si také sám musí zaplatit. Základní vzdělání je stejně jako u nás ukončené po devíti absolvovaných třídách (**Příloha B** – Obrázek 1).

Studium na středních a vysokých školách je zpoplatněno. Výše poplatků za měsíční studium na střední škole často překročí měsíční příjem rodiny. Ve studiu na vysokých a vyšších odborných školách pak pokračuje také jen zlomek studentů. Ti, kteří se na vysokou školu dostanou, si opět celé studium hradí sami.

Finančně nákladné studium je tak v Zambii příčinou toho, že v podstatě neexistuje vzdělaná střední třída, která by byla ekonomicky soběstačná, rozvíjela podnikatelské aktivity. Rodiny často pečují o sirotky a nemocné členy rodiny, nemají tak dostatek příjmů a pracovních příležitostí.

9.5 Rozvojová spolupráce Zambie a České republiky

Spolupráce má dlouhodobou tradici, kořeny vlastně můžeme datovat do 19. století, kdy Emil Holub prozkoumával západní provincii země. V 60. letech pak zájem o Zambii ještě vzrostl, protože zde působila největší československá komunita ze všech zemí subsaharské Afriky. Žili zde například experti ze zdravotnictví, geologie. Mimo to začala spolupráce v oblasti vzdělávání, kdy někteří zambijští studenti získali stipendium na vysokoškolské studium. Po vstupu do EU nám byla Zambie přidělena jako jedna z prioritních zemí české rozvojové pomoci. Během této doby spolupráce směřovala pomoc hlavně do Západní provincie a konkrétně se týkala zdravotní péče. Podpora se orientovala hlavně na péči na venkově, péči o matky s dětmi, probíhalo také školení zdravotnického personálu a porodních asistentek, podporovaly se také kvalitní chirurgické zákroky v nemocnicích a budovaly se a dovybavovaly chirurgické sály atd. Od roku 2010 má Česká republika jiné prioritní země, spolupráce s dosavadními prioritními zeměmi bude pokračovat, ale v jiném rozsahu a zaměření (Njovu, © 2013).

10 Život v Zambii (očima pozorovatele z jiné kultury)

Popisovat jinou kulturu, která je odlišná tak diametrálně, je velice těžké. Je složité najít nějakou popisnou linii. Proto budu to, jak jsem si všímala odlišností dané země, popisovat zhruba podle časové posloupnosti a oblastí, kterých se to týká. Vycházím z osobní zkušenosti, vzpomínek a zápisků. V Zambii jsem byla v roce 2013 po dobu tří měsíců jako dobrovolník a pomáhala jsem tam jako učitel-dobrovolník neziskové organizaci Njovu. Mimo popisu aktivit, které jsme v Zambii měly s mojí kolegyní Alicí během našeho působení na starosti, se také věnuji oblastem, jež se nějakým způsobem dotýkají i naší práce tam, hlavně se tedy snažím věnovat tématům spojeným s oblastí vzdělávání.

10.1 Vstup do země

Při příletu do země vás čeká vstupní „pohovor“ na hranici. Úředník se vás zeptá, co plánujete v zemi dělat, jak dlouho tam budete a podle toho zaplatíte poplatek za vízum. Turistické vízum platí 30 dní. Poté si ho na místním úřadě musíte prodloužit. Země v současnosti bojuje s přívalem lidí z Asie, kteří se do Zambie postupně stěhují pod záminkou návštěvy příbuzného. Ve skutečnosti tam ale zakládají různé firmy, nebo v zemi pro někoho pracují. Tím však berou práci Zambijcům a stěžují tak ekonomický růst samotným obyvatelům dané země. Proto se v současnosti právě vůči Asiátům zpřísnily vstupní podmínky, minimálně na rovině osobních prohlídek zavazadel a delších pohovorů.

10.2 Doprava

Mezi první věci, kterých si téměř ihned po příletu do země všimnete, je doprava. Pokud jste bohatší, tak si můžete dovolit taxík. Většinou ale taxi služby využívají pravidelně hlavně cizinci nebo běloši, kteří v dané zemi žijí, nebo lidé, kteří nevlastní auto atd. Většina obyvatelstva jezdí autobusy. Ty se do Zambie dostaly díky Japoncům, kteří je už nepoužívají a takto vyřazené zhruba čtrnáctimístné autobusy v Zambii zastupují něco jako městskou hromadnou dopravu. Ve městech neexistuje žádný jízdní řád, ani označení nějaké zastávky autobusu. Takže si nejdříve musíte zjistit, kde autobus zastavuje, a pak jen čekáte, až přijede autobus, který není přeplněn. Autobus většinou zastaví sám na zastávce, někdy je ale potřeba máchnout rukou nebo kývnout, aby si řidič byl jist, zda chcete nastoupit. Každý autobus řídí řidič (o jehož oprávnění

vykonávat toto povolání můžete mnohdy jen spekulovat), o výběr peněz, oznamování stanic a komunikaci se zákazníkem se stará tzv. kondaktor. Pokud vidí někoho, kdo chce nastoupit, nebo ví, že někdo potřebuje vystoupit, klepne do stropu autobusu, což je pro řidiče znamením, že má zastavit. Někteří kondaktorové vyvolávají následující autobusové zastávky; stačí říct, že chcete vystoupit, jindy se cestující musí v pravou chvíli připomenout sám. Díky rozdílům mezi přízvuky často dochází k nepochopení toho, kde chce pasažér vystoupit, což může mnohdy vést ke značně komickým situacím. Jedinými autobusy, které jezdí na čas a podle jakéhosi řádu, jsou autobusy dálkové. Tedy ty, které jezdí napříč zemí, a s kterými cesta trvá 8-10 hodin. Pro cesty na kratší vzdálenosti jsou využívány zpravidla minibusy.

Cena za jízdu je v některých autobusech napsaná na papírech připevněných na okno (to jsme ale za celé tři měsíce viděly jen asi ve čtyřech autobusech), jinak musíte cenu znát, aby se vás třeba někteří kondaktoři nepokusili ošidit. Většinou ale cena za jednu zastávku je 0,5 kwacha, za dvě až tři zastávky 1-2 kwacha a dále pak za 4 kwacha. Záleží ale samozřejmě na vzdálenosti zastávek. Každý minibus je rozdělen na tři řady. V každé musí sedět čtyři lidi. Nezáleží přitom, jak jste rozložití, protože pravidlo čtyř lidí na řadu platí prostě za všech okolností. Někdy tak dochází k situacím, kdy některé zasloužilé matce sedíte téměř na klíně.

Hlavní dopravní tepny a větší silnice jsou vyasfaltované, menší (hlavně mezi vesnicemi, nebo čtvrtěmi) ve městě jsou prašné, nebo jen zpevněné. Pro většinu obyvatelstva je překvapením, když jako běloch využíváte městskou dopravu. Myslí si totiž, že máte peníze na taxi, nebo pronájem auta. Díky cestování hromadnou dopravou je ale možné značně ušetřit a především se člověku naskytne příležitost více poznat danou kulturu.

Poměrně častým dopravním prostředkem jsou auta, která jsou díky dovozu z Číny finančně dostupná. Díky tomu jsou silnice plné aut a často dochází ke kolapsům. Stejně tak zde nejsou dodržovány předpisy; auta i autobusy se různě předjíždějí, často i mimo vyznačenou silnici.

Pokud cestujete mezi vesnicemi, kde za celý den projede například jen jeden autobus, je celkem pravděpodobné, že bude už plně obsazen. V takovém případě se nabízí možnost pokusit se zastavit nějaké osobní nebo nákladní auto. Pro řidiče je zvláště lákavé, mají-li přepravovat bělochy. Cenu je také možnost usmlouvat, záleží ale na odvaze a šikovnosti.

Jednou se ale stalo i nám, že jsme čekaly přibližně hodinu, než se náš autobus naplnil. Chtěly jsme se dostat na krokodýlí farmu, která se nachází asi hodinu cesty od Lusaky. S kondaktorem jsme se domluvily, co je naší cílovou stanicí, zaplatily jsme a čekaly. Ve chvíli, kdy se autobus naplnil, jsme vyjely. Jenže asi po hodině autobus zastavil kdesi na cestě, dalo by se říct, že v okolí nebylo nic než poušť. Pravdou bylo, že jsme zastavily v jedné z vesnic, nejbližší další osídlení bylo vzdáleno asi hodinu pěší chůzí. Tam nám kondaktor oznámil, že dál nejede. Všichni cestující, kteří potřebovali jet dál, se rozčilovali, že se přece domluvili. Jekot černošek kondaktora přemohl a vrátil jim peníze. My s Alicí stály uprostřed neznáma a netušily, co dál. Tak jsem šla za kondaktorem taky „ztropit scénu“. Nerozuměl mi, najednou nerozuměl angličtině. Tak jsme mu rozčileně řekla jedinou větou, o které jsem byla přesvědčená, že jí bude rozumět: „*You and I – we are not friends anymore!*“ Asi si nechtěl znepřátelit bělocha, a tak asi po minutě zařídil, že jeho známý, který na místě byl autem a čekal na pracovní sílu, nás svezl, kam jsme potřebovaly. Sice jsme seděly pěkně namačkané, ale na krokodýlí farmu jsme se přece jen dostaly. Na cestě zpět jsme potkaly prázdný autobus. Byla to naše záchrana, protože po třiceti minutách chůze, kdy nám postupně docházela voda, jsme se začaly trochu bát, co budeme dělat dál, jestli něco kolem neprojde (potkávaly jsme jen místní na kolech).

10.3 Bydlení

Záleží, kde se zrovna pohybujete. Pokud jste bohatší, pak pravděpodobně žijete v domě se zahradou, která je obehnaná vysokou (téměř dvoumetrovou) zdí s ostnatým drátem nahoře (nebo střepy z lahví), aby nebyla téměř žádná šance, že by zeď kdokoli mohl přelézt. Aby byl pocit bezpečí ještě posílněn, u vrat stojí placený hlídač.

Nejchudší obyvatelé pak žijí v kompaudech (v Indii bychom řekli slamy), kde jsou zděné domy rozmístěny v těsné blízkosti a mnohdy sdílejí i společnou toaletu. V domě obvykle žije celá rodina, popřípadě příbuzní, kteří nemají jiné možnosti, kde bydlet. Někdy se rodina stará o děti svých příbuzných (např. protože rodiče zemřeli, nebo aby dítě ve městě sehnalo práci).

Domy jsou zděné, většinou tvořeny dvěma až třemi místnostmi. Světla v domě moc není, zpravidla má dům jen dvě okna a dveře. Pokud bych měla na základě toho, co jsem sama viděla, popsat, jak vypadá zambijská domácnost, pak má každá rodina

velkou sedačku a televizi. Zdi, které nemají omítku a tedy ani žádnou barvu, jsou vyzdobeny látkami, aby místnost působila útulněji. Některé domácnosti mají zdi zakryté záclonami, nebo zlatými látkami, aby dodaly místu patřičnou honosnost. V kuchyni je většinou jen malá plotýnka (některé rodiny mají malý plotýnkový elektrický vaříč), každá rodina ale má kotlík na dřevěné uhlí, na kterém se vaří nshima pro celou rodinu. V jedné místnosti pak spí děti, ve druhé spí rodiče. V domě nebývá mnoho prostoru, takže děti tráví čas většinou venku.

Žije-li rodina na vesnici, má každá několik domků kruhovitého půdorysu s jednou místností umístěných do půlkruhu. Každý z domků je vlastně místností, která je určena různým lidem a slouží k odlišným účelům. Jediný dům tak obydlují rodiče, další děti, jako třetí se zde pak nachází místnost pro uskladnění jídla či věcí. V prostoru před jednotlivými domky se odehrává veškerý každodenní život (*Příloha B* – Obrázek 2).

10.4 Rodina

Většina rodin má několik dětí, jejichž počet se obvykle pohybuje v rozmezí od tří do třinácti. Záleží mimo jiné na tom, kolikrát se žena provdala. Muži v Zambii často mívají více žen, nicméně polygamie není oficiálně povolena. Manželku tak mají jen jednu. Mužům jsou jejich milostné aféry a nevěry tolerovány, ale od ženy se vyžaduje věrnost. Přesto je na rodinu celkově v zambijské kultuře kladen velký důraz. Rodina je zde základem. Rodinou nejsou myšleni pouze otec, matka a děti, ale také široké příbuzenstvo. Kdokoli má nárok kdykoli bez pozvání přijít a zůstat, jak dlouho chce, a tyto neohlášené návštěvy jsou vítány.

David, se kterým jsme spolupracovaly jako učitelé, nám vyprávěl příběh o svém bratrovi. Ten svoji přítelkyni uvedl do jiného stavu. Avšak zvykem je, že rodina dívky musí bratrovi a jeho rodině zaplatit, aby si ji muž vzal. Je to praxe, která se v takových případech děje. Bratr by si totiž jinak dívku nemusel vzít, a ta by byla svobodou matkou. Peníze tak slouží jako jakási záruka svatby. O velikosti sumy, kterou by rodina dívky měla zaplatit, vyjednává starší bratr, nebo otec a matka.

Pokud se jedná o běžný sňatek, pak naopak ženichova rodina platí rodině nevěsty (jedná se o tzv. lobolu). Rodina ženicha tak částkou či hmotnými dary, dává najevo, nakolik si budoucí ženu považují.

Muž je v Zambii hlavou rodiny, ale chod domácnosti zajišťuje převážně žena. Co se týče osob z nejhudší čtvrti Chibolya (vycházíme-li z toho, co jsme samy

vypozorovaly), jsou většinou ženy ty pracovitější. Nehledě na to, zda mají dítě nebo ne, tráví většinu svého času buď prodejem potravin na místním trhu, nebo pečují o dům či vaří. Někteří muži mají taktéž práci (např. jsou svářeči, tesaři, řidiči, apod.), jiní jen na práci čekají.

Pokud mají rodiče dostatek peněz, mohou jejich děti pokračovat ve vzdělávání na střední škole, čímž se zvyšuje jeho šance na budoucí uplatnění na trhu. Ti z nejbohatších rodin pokračují i vysokoškolským studiem. Finanční zázemí rodiny tak velmi často zásadně ovlivňuje budoucnost dětí.

10.5 Volný čas

Některé děti chodí do školy, jiné mají volný čas prakticky celý den. Samozřejmě ti nejstarší musí matce pomáhat vydělávat peníze a starat se o domácnost. Jelikož rodina často nemá dostatek financí, děti nemají ani věci, kterými by se mohly zabavit a nějak smysluplně trávit volný čas. Nevlastní kupříkladu ani žádnou knížku či míč. Míče si tak děti vyrábějí z papírů a novin, které oblepí lepenkou do tvaru koule. Problémem také je, že když dítě přeci jen něco má, tak mu to nemusí dlouho vydržet – buď neví, jak s věcí zacházet a zničí ji, nebo (a to je podle mého názoru převažující) mu někdo věc ukradne. Pokud dítě nemá starší kamarády, je zde pouze malá šance, že se ostatním samo ubrání. Mnoho z našich dětí, které měly nejlepší vysvědčení, od nás dostaly nějakou věcnou odměnu (například létajícího draka). Když jsme se jich za pár dní zeptali, jak je baví si hrát s létajícím drakem, řekly, že už ho nemají, že jim ho někdo sebral.

Důsledkem nedostatku hraček a jiných věcí je, že děti nevědí jak, nebo ani nemají příležitost, smysluplně trávit čas; v nejhudších čtvrtích roste kriminalita dětí a mladistvých, roste také počet mladých závislých na drogách.

Proto je důležité, aby v blízkosti chudých čtvrtí (nebo ideálně přímo uvnitř nich), vznikala centra, která by aktivně vyplňovala jejich volný čas, poskytovala příklad, jak ho smysluplně trávit, nebo jim alespoň ukázala, co by děti mohly ve volném čase dělat. Jedním takovým místem je právě centrum Njovu. Děti tam mohou přicházet nejen na dopolední výuku, ale jsou pro ně připravené i odpolední aktivity, na které mohou přijít jakékoli děti.

My jsme pro děti připravily volejbal, deskové hry a výtvarný kroužek. Místní chlapečci si pak chodili do centra zahrát fotbal. Děti zkrátka vědí, že v centru jsou věci k dispozici a mohou je využívat za dozoru některého z učitelů. Samozřejmě také dochází k tomu, že

se některé věci ztratí, nebo se zničí, protože děti neví, jak se k nim slušně chovat. Vždyť jsme „bohatí běloši“ a můžeme jim kdykoli koupit novou věc jako náhradu.

Zpočátku bylo pro nás také psychicky náročné ustát jejich neustálé žadonění; „*Kup mi fritu nebo popcorn! Dej mi svoje hodinky! Dej mi svoji placku!*“ Po určité době děti pochopily, že jim zkrátka nic nekoupíme. Pokud totiž koupím něco jednomu, pak bych to měla koupit všem. Když ale do centra chodí osmdesát dětí, tak je finančně nákladné koupit cokoli. Někdy to ale pro mě bylo těžké, protože jsem si některé děti oblíbila a ráda bych jim něco dala alespoň jako vzpomínku, ale jiné by jim záviděly. Děti by se totiž chlubily, a tak by to bylo nemožné jakkoli zamlčet.

10.6 Voda

Obecně je nedostatek pitné vody problémem ve většině zemí Afriky. V centru měst je většinou voda vedena vodovody a lidé mají problém maximálně při výpadku elektřiny, kdy jim neteče teplá voda. V chudších oblastech města jsou pak vykopány studny, někdy jen u jednoho domu, jindy pro celou přilehlou oblast. Pokud nechcete soustavně chodit pro vodu kvůli každé maličkosti, je nutno naplnit obrovský barel, který pak valíte domů. Většinou se jedná o sudy s objemem 100 litrů.

O nezávadnosti místní vody by se dalo značně polemizovat. Já osobně jsem nepřevařenou vodu pila pouze jednou, a to po dvou měsících pobytu v zemi. Martina nám ale řekla, že přivyknutí si na tamní vodu trvá obvykle tři měsíce; proto je neuvážené riskovat bolesti břicha, které se často u Evropanů vyskytují.

Problém s dostupností nezávadné vody je především v období dešťů, kdy jsou studny často infikovány např. splašky. To se uvádí také jako jeden z důvodů (Lékaři bez hranic, 2010) pro rozšíření cholery právě v období dešťů. Chudí lidé ale nemají jiné zdroje a možnosti, jak se k nezávadné vodě dostat. V supermarketech je možné koupit balenou vodu, ta ale není vždy dostupná; je drahá a můžou si ji dovolit jen ti bohatší.

Lucie, která žije v západní provincii Zambie, konkrétně ve městě Mongu, je bez vody téměř polovinu roku. Vodu si tedy musí sama v barelech donášet zhruba dvakrát do týdne nebo vodu od někoho kupuje. Sprcha, kterou má jen proto, že je v jejím domě již zabudována, nefunguje, takže se většinu roku polévá pomocí plastového kelímku.

10.7 Čtvrť Chibolya

Jedná se o jednu z nejchudších čtvrtí nejen v hlavním městě, ale v celé Zambii vůbec. Místní se této čtvrti vyhýbají, protože to je čtvrť spodiny, kde se soustředí ti nejchudší, a je tak považována za jednu z nejnebezpečnějších. Na našich cestách po Zambii jsme potkaly spoustu Zambijců, a když zjistili, že pracujeme v Chibolyi, tak byli značně překvapení; oni sami by se této čtvrti. My osobně jsme se s ničím nebezpečným nasetkaly, nicméně je pravda, že jsme se chovaly tak, abychom nic neriskovaly. Nikdy jsme ve čtvrti nebyly po setmění. Říká se totiž, že po setmění ani policisté nevycházejí z policejní stanice. Na druhou stranu Martina, která v Chibolyi pracuje už téměř tři roky, říká, že černoši na bělocha v této čtvrti dávají pozor. Jednou šla sama s notebookem v ruce, fotoaparátem, batohem a dalšími věcmi, a viděla, jak k ní přichází nějaký černoch a nejspíš se ji pokouší okrást. Najednou se k Martině přiblížila skupina černochů, aby ji ochránili před zlodějem. Ten utekl s nepořízenou. Možná se tak někteří z černochů sami snaží napravit špatnou pověst Chibolyi.

Martina nám pověděla o krátké historii Chibolye. Je to čtvrť, která vyrostla prakticky na odpadcích. Kdysi zde byla pole a zemědělská půda, postupně se sem ale začali stahovat ti nejchudší. Zároveň to je místo, kam mnozí dováží odpadky a místní chudina je pak ještě probírá, popř. prodává plasty dál. V Zambii totiž záleží pouze na vás, jestli se rozhodnete platit za odvoz odpadu, nebo načerno odvezete svoje odpadky někam za město, čtvrť nebo dům. Díky tomu, že to není povinné a lidé zvláště v této čtvrti nemají peníze, jsou odpadky téměř všude (*Příloha B*, Obrázek 3).

Zpočátku pro nás bylo hodně problematické touto čtvrtí být jen projít, protože to všude značně zapáchalo. K tomu ještě vítr, který foukal písek a nečistotu do obličeje, prasata a kozy rochníci se v odpadcích a prohledávající je, aby se alespoň nějak nasýtily. Během jednoho měsíce jsme si ale byly postupně schopny přivyknout natolik, že jsme čtvrtí nakonec procházely, aniž bychom si těchto skutečností všímaly.

Pro Chibolyi je typický také jakýsi trh, který zde kvůli množství odpadků funguje. Jedná se o stánky, které jsou sbité pár dřevěnými tyčemi a přikryté nejrůznějšími igelity, nebo kartony, které pravděpodobně prodejci sehnali někde na skládce. Většinou se zde prodávají sladkosti, zmrzlina, zelenina nebo ovoce, bezprostředně za trhem se pak nachází i dobytčí trh, kde je možno zakoupit si ovci, kozu, slepici, či prase.

11 Njovu

11.1 O organizaci

Za aktivitami Njovu stojí tři ženy; Vendula, Lucka a Martina. První z nich se rozhodla investovat svoje síly do tohoto projektu, protože měla zkušenosti již z jiných zemí. Pak se zeptala svých kamarádek, které potkala na setkání ohledně dobrovolnictví, zda se nechtějí zapojit. Chtěly, a dříve či později souhlasily. První dva roky všechny žily mezi Českou republikou a Zambii; alespoň jednou nebo dvakrát do roka se podívaly domů do České republiky. Po dvou letech jim ale došlo, že tato situace není déle udržitelná, neboť nejsou doma ani v jednom z obou států. Rozhodly se tedy v Zambii zůstat natrvalo a berou nyní Zambii jako svůj domov.

Založily neziskovou organizaci Njovu. Díky České rozvojové agentuře získaly grant a mohly v jedné z nejchudších částí Lusaky koupit pozemek, postavit školu s hřištěm a začít s dalšími aktivitami. V červenci 2010 začala nezisková organizace Njovu o.p.s. ve spolupráci s místními obyvateli budovat první Centrum mimoškolního vzdělávání a volnočasových aktivit Slon (Njovu) v chudinské čtvrti Chibolya hlavního města Lusaky v Zambii (**Příloha B** – Obrázek 4). Chibolya je místními úřady považována za hlavní místo pro obchod s drogami a jejich užívání.

Prostředí negativně ovlivňuje vývoj a dospívání dětí. Mladí lidé si nejsou schopni sami vzdělání financovat, mnoho z nich nemá dokončenou ani základní školní docházku. Mezi mládeží je tak vysoké procento negramotnosti. Kromě toho jim chybí praktické dovednosti a znalosti, aby se mohli sami uživit, nebo začít třeba podnikat. Mnoho dětí žijí jako děti ulice – svůj běžný den tráví potulováním se po ulici, aby si zajistily peníze pro základní potřeby jako je jídlo nebo nájem. Někteří ale měli to štěstí a dostatek financí, že mohou navštěvovat státní školu. Nezaměstnanost a nedostatek povědomí o rizicích vedou k nezodpovědnému chování, které často končí až v obtížně změnitelném způsobu chování. Mladí lidé nemají možnost trávit svůj volný čas užitečně, což často vede ke zvýšenému výskytu kriminality, prostituce, drogové závislosti a promiskuity. Všechny tyto aktivity vedou také k nárůstu počtu HIV pozitivních mladých lidí v komunitě. *„Tyto všechny sociopatologické jevy pak zabraňují mládeži začít úspěšně dospělý život. Jsou často uvězněni na rozmezí – nejsou již děti, studenti, ale nemohou si najít práci ani založit rodinu. K neschopnosti uživit se pak také přispívá městské prostředí, ve kterém není možné začít spotřební zemědělství*

jako ve venkovských oblastech Zambie. Mladí Zambijci si tak nemohou dovolit založit rodinu, a pokud ji mají, manželé většinou nežijí spolu. To podporuje promiskuitní chování, které často vede k brzkým těhotenstvím. Kvůli všem těmto jevům je Chibolya chudinskou čtvrtí s jedním z nejvyšších výskytů mladické kriminality v celé Zambii.“ (interní dokumenty Njovu).

Vysoká míra kriminality je pak překážkou v rozvoji místní komunity, do které nepřicházejí tolik potřebné investice. Investoři se bojí vandalismu a kriminálních činů. Ani obyvatelé čtvrti si navzájem nevěří.

Jedna z částí městského úřadu tak velmi pozitivně vítá založení takového centra jako je Njovu. V současné době podobná aktivita a klub v Chibolyi chybí. Nezisková organizace Njovu Zambia pracuje v Chibolyi od července 2010 a získalo si důvěru místní komunity, „což umožňuje velmi úzkou práci s klíčovými aktéry komunity, a reagovat tak na ty nejhlubší sociální problémy komunity. Spolupráce a partnerství bylo uzavřeno se všemi klíčovými aktéry:

Ward Development Committee – součást úřadu městské části, reprezentuje zájmy komunity

Children International - největší nezisková organizace pracující v oblasti, především v oblasti adopcí na dálku

Chibolya Community School - největší základní škola v oblasti

Mancilla Community School

Lady Diana High School – největší střední škola v oblasti

Kostely baptistické církve, pentakostální církve a církve Adventisté sedmého dne, které jsou největšími a nejvlivnějšími kostely v komunitě.“ (interní dokumenty Njovu)

Považuji za velmi dobré a přínosné, že si děvčata na počátku projektu, který se věnuje zřízení neziskové organizace Njovu, jasně vymezily svoje cíle (projektu, centra), měřitelné a neměřitelné výstupy, určily si cílovou skupinu, pokusily se pojmenovat možná rizika a předpoklady. Díky tomu mohou jasně sledovat úspěšnost projektu, naplnění představ a cílů, popřípadě sledovat, jak se proměňují v souvislosti s praxí.

Díky zkušenostem, oddanosti a zapálení děvčat z vedení Njovu, a také díky jejich evropské pracovitosti a řádu, má práce viditelné výsledky. Přicházejí také s novými nápady. I když je někdy náročné žít a pracovat v tak odlišném prostředí, kde jsou jiné

zvyklosti a postoje k životu, práci a hodnotám, domnívám se, že děvčata to zvládají poměrně dobře. Když si potřebují postěžovat, vědí, že v Zambii jsou minimálně další tři Češky (dvě děvčata ze Njovu a jedna Češka, která si vzala Zambijce a žije na severu země), které je budou chápat a jsou pro ně oporou.

11.2 Aktivity Njovu

Organizace se zaměřuje na rozvojovou pomoc a má několik dlouhodobých projektů. Její zaměstnanci chtějí poskytnout dětem ulice základní vzdělání a pomoci jim získat rodiče v rámci adopce na dálku, aby mohly děti získat lepší vzdělání. Zároveň tím předchází sociálně patologickým jevům, které jsou v hlavním městě Lusace, konkrétně ve čtvrti Chibolya, výrazným problémem. S tím jsou spojené i volnočasové aktivity, které v centru v odpoledních hodinách probíhají. Děti si tak můžou zasportovat, zahrát nové hry atd.

Njovu tedy má několik aktivit, které jsou určeny dětem různého věku:

a) neformální škola pro děti, které nenavštěvují oficiální školu

Původním záměrem bylo mít v jedné třídě třicet žáků. Později se ukázalo, že zájemců je víc, než kapacita dovoluje, někteří zapsaní studenti ale ve finále školu nenavštěvovali. Na začátku roku je tak zapsáno do každé ze dvou tříd čtyřicet studentů, reálně ale jednu třídu navštěvuje zhruba třicet tři dětí (*Příloha B* – Obrázek 5). Třídy jsou dvě – jedna pro mladší děti (zhruba do devíti let – ta vlastně u některých dětí splývá s předškolní výukou) a druhá pro starší děti. Kromě vyučování základních školních dovedností a znalostí, se děti učí základním hygienickým a sociálním návykům. Předměty jsou vyučovány jak v místním jazyce, tak v anglickém. Děti za výuku nic neplatí, jedná se totiž o pomoc právě dětem, jejichž rodina nemá dostatek financí, nebo bydlí od škol ve velké vzdálenosti. Jak ale sama organizace na vysvědčení dětí píše – centrum poskytuje opravdu jen to nejzákladnější vzdělání, tedy není možné ho brát jako plnohodnotnou náhradu za běžné školy. Jedná se až o nejzazší možnost. Na centrum navazuje projekt adopce na dálku Nadačního fondu Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, který sponzorovaným dětem umožní navštěvovat oficiální školu.

b) předškolní výuka

Výuka je určena dětem mezi třetím a šestým rokem. Ukazuje se ale, že po šestém roce některé děti nemají dostatek schopností a znalostí, aby postoupily ke starším, takže někdy třídu navštěvují i trochu starší děti. Zároveň je tato předškolní výuka sloučena s výukou třídy mladších „školních“ dětí. To znamená, že ve třídě se může potkat pětileté a osmileté dítě. Klade to tak větší nároky na učitele, aby zvládl vyučovat obě skupiny dětí. Původní představa byla, že ve třídě bude dvacet dětí. V reálu ji ale navštěvuje zhruba dvacet sedm dětí. Výuka probíhá v místním jazyce, děti se učí základům anglického jazyka. Učitelé do určité míry nahrazují nepodnětné rodinné prostředí a snaží se děti podporovat v aktivním rozvoji – speciální smyslové vnímání, jemná motorika.

c) odpolední volnočasové aktivity

Odpolední aktivity jsou určeny hlavně pro starší děti, tedy spíš od věku deset a více. Samozřejmě můžou přijít i mladší. Záleží, kolik dětí přijde, je možné pak trochu improvizovat a zabavit je ještě jinými činnostmi než těmi, co jsou právě na programu.

Vedoucím kroužků jsou místní dobrovolníci, kteří spolupracují se zaměstnaným učitelem. Mezi odpolední aktivity patří hlavně fotbal, basketbal a další sporty, tanec, společenské hry, výtvarný kroužek. Součástí pozemku centra Njovu v Chibolyi je i hřiště, které se budovalo z peněz ochotných dárců (*Příloha B* – Obrázek 6). Díky tomu tak děti dnes mají více možností, jak se sportovně vyžít. Také se hřiště může stát součástí hodin tělesné výchovy. Do té doby vypadaly hodiny tělesné výchovy zhruba ve stylu: „Přeskakujte si vlastní ruce.“, jak zaznamenává Obrázek 7 v *Příloze B*.

d) kulturní programy (například taneční vystoupení pozvané skupiny, drakiáda)

Martina a Vendula se snaží o to, aby o centru místní obyvatelé věděli a měli o něj zájem. Proto jednou za čas udělají den otevřených dveří, nebo drakiádu. Chtějí, aby je místní přijali a podporovali. To je vlastně podstata jejich práce. Být součástí společnosti, pomoci, kde můžou; tak, aby to bylo přirozené a vhodné pro danou oblast.

e) výukové řemeslné dílny – např. pekař, krejčí, elektrikář (*Příloha B* – Obrázek 8). Součástí každého oboru jsou i vlastní provozovny, kde studenti získávají praxi.

f) **nejrůznější workshopy pro místní obyvatele kompaundu**

g) **dětský domov pro chlapce**

Také se snaží podpořit své studenty v začátcích jejich podnikání.

11.2.1 Centrum v N'gombe

Jedná se o další centrum, které provozuje Njovu. Centrum stojí v jiné kompaudové čtvrti v Lusace, v N'gombe. U místního tržiště stojí budova, ve které má Njovu pronajatou jednu místnost, kde se konají odpolední aktivity centra. Dny, ve kterých je místnost volná, se konají zájmové kroužky i jiných skupin (např. karatisté), kteří si místnost pronajímají od Njovu.

Problém s centrem v N'gombe ale je, že místní o něm moc neví a hlavně nejsou pracovníci, kteří by měli na toto centrum čas. Než jsme přijely s Alicí, tak centrum prakticky pár měsíců nefungovalo, my jsme se snažily tam odpolední aktivity opět zavést.

Vyrobily jsme plakáty na tři události – první z nich byla sobotní filmová noc, která byla zadarmo, kdokoli mohl přijít a podívat se na nějaký dobrý film. V Zambii je těžké vidět nějaký aktuální film – v kině například běžel Harry Potter 3, což aktuální není a kvalita dataprojektoru také nenapomáhá dobrému zážitku. Přestože si na ulicích můžete koupit za čtyřicet korun vypálený film, je těžké najít film, který chcete. Tato akce tedy byla skvělá příležitost! Jenže jsme zažily první z mnoha zklamání! Nikdo nepřišel! Přestože nám spousta lidí během vylepování plakátů slíbila, že dorazí; přestože se evidentně lidé nudili a neměli nic na práci... Udělat pro ně pár kroků bylo asi nadmíru těžké!

Druhou aktivitou byl klub čtení (*Příloha B* – Obrázek 9). Měl to být klub pro děti, které umějí číst. Naší vizí bylo si o textu s dětmi popovídat, někam je směřovat a učit je nad textem přemýšlet a diskutovat. Naše propagace nejen obsahovala plakátky vylepené v okolí centra, ale také jsme chodily do místních škol a kostelů a zvaly žáky přímo v hodinách. Naší zkušeností bylo, že takovéto jednorázové návštěvy jsou marné a že je nutné dlouhodobě spolupracovat se školou nebo kostelem. Problémem bylo dostat se do tříd, abychom studenty pozvaly, nebo v kostelech nás na nedělních bohoslužbách nechtěli nechat mluvit. Měli zkušenosti s lidmi, kteří se nakonec ukázali jako podivíni, náboženští fanatici, nebo rozvraceči společenství. Jejich obavu chápou, proto si také o to víc uvědomují, jak důležitá je dlouhodobá spolupráce s nimi a získání si jejich důvěry.

Kromě zvaní na klub čtení jsme je chtěly pozvat i na druhý kroužek – Be a girl!

(*Příloha B* – Obrázek 10), který byl určen pro děvčata. Na tomto klubu jsme chtěly mluvit o tom, jaké to je být dívkou v Zambii, v Evropě, co je odlišné, co nás spojuje, o snech, o podstatě ženství atd. Celou tuhle propagaci s námi absolvoval dobrovolník, který se přihlásil Martině, že by chtěl v centru pracovat. Jmenoval se Patrik a my s Alicí jsme s ním byly vlastně skoro v každodenním kontaktu. Neosvědčil se – byl nezodpovědný, při propagaci ve školách přeháněl (říkal, že budeme dělat s dětmi i věci, které jsme neplánovaly), snažil se zaujmout za každou cenu atd. Sice se snažil zapojovat, ale občas to bylo kontraproduktivní. Spíš se hodně chvástal, jak všechno zařídí a měl velké představy, ale nakonec nic nezařídil, a s Alicí jsme musely hodně improvizovat. Často využíval toho, že Martina je běloška a počítal tedy, že má dost peněz, takže neváhal koupit limonády na akce pro děti, jako hlavní cenu dal dětem peníze, draze pronajal hudební systém atd.

Konkrétně na situaci kolem centra N'gombe jsme mohly vidět a zažít, jak je důležité přijetí místní komunitou. Ta by o centru měla nejen vědět, ale také přijmout za vlastní jeho aktivity. Myslím, že to je podmíněno i tím, že místní znají vedení daného centra, respektive, že v centru je koordinátor aktivit, který je členem místní komunity, ale zároveň má všechno kolem centra na starosti. Jde totiž hlavně o získání důvěry místních. Musím říct, že Martina se hodně snažila o to najít kvalitního koordinátora do N'gombe, ale téměř nikdo se nepřihlásil. Mezi pár lidmi, kteří reagovali na inzerát, byl právě Patrik. Ten se prokázal tím, že organizoval velké množství aktivit jinde. Ukázalo se ale, že nemá patřičnou zodpovědnost, schopnost reflexe a ani není šetrivý... Nevhodní kandidáti byli také jeden z důvodů, proč se centrum nakonec uzavřelo. Není totiž možné časově zvládat vedení tolika aktivit ve dvou lidech.

Ze čtenářského kroužku se nám stal spíš kroužek, kde jsme učily děti číst. Takže všechny texty, které jsme s nimi chtěly přečíst (např. Harry Potter, Klub rváčů) jsme musely vyměnit za mnohem jednodušší pohádky a příběhy. Celý měsíc vydržela chodit pouze jediná slečna. Ta to sice opravdu potřebovala, ale pro nás to bylo neskutečně náročné. Louskala každé třetí slovo a v podstatě nerozuměla tomu, co četla. Kvůli tomu všemu pak bylo náročné povzbudit sebe samé, abychom na kroužek vůbec šly, nebo se snažili připravit něco zajímavého.

Druhý klub Be a girl! byl hodně dobrý. Pak ale začaly mít děvčata prázdniny, o prázdninách nikdo nechodil a po prázdninách už se nikdo neobjevil.

Naše aktivity v N'gombe nakonec utichly a nás to poměrně mrzelo, protože jsme do

toho víc než do jakékoli jiné aktivity vložily svůj čas, snahu a kreativitu.

V současnosti je centrum ve N'gombe již zavřené, nenašel se nikdo, kdo by měl sílu na vedení centra a nenašly se ani děti, které by měly zájem a vytrvalost centrum navštěvovat.

11.2.2 Centrum v Chibolyi

Naše první setkání s Chibolyi se konalo náš druhý den v Zambii. Je to opravdu neskutečná čtvrť – těmito slovy to mám zaznamenané ve svém deníku. Je tam nepořádek, všude hromady odpadků. Jak do té čtvrti vane vítr, písek se převaluje a zasypává pomalu odpadky. Až po chvíli vám vlastně dojde, že to je ten důvod, proč ze země neustále na každém kroku vyčuhují kousky plastů a hadrů. Po prvním dni v Zambii jsem si myslela, že se ke krajnicím silnic odhazují jen plasty, ale tady v Chibolyi jsem pochopila svůj omyl. Můžete kamkoliv odhodit cokoli. Po celé čtvrti jsou odpadky a v nich se pohybují černí vepři (kteří by samozřejmě měli být růžoví, jako ti naši evropští). Všude na nás volají muzungu (bělochu)! V této čtvrti bělocha skoro nepotkáte; prakticky jen děvčata z Njovu...

A pak asi po 20 minutách chůze po Chibolyi jsme došly k centru. Zděný domek s pěti místnostmi a dvorek. Dnes je tam klid, protože je odpoledne a děti jsou už doma. Martina nám ukázala místnost po místnosti – dvě třídy, jedna místnost pro budoucí počítače, jeden sklad, jedna místnost pro výrobu šperků, jedna chodbička a ze strany ještě komůrka jako byt pro učitele Davida. Netuším, kam těch sedmdesát dětí „nacpat“ a jak je zabavit.

Druhý den se vracíme opět do centra, abychom zažily jeho denní chod. Děti by měly mít přestávku, ale nemají. Stále se nedaří dodržovat časový řád, nejdříve si ho ale musí osvojit místní učitelé David a Marion. Mladší žáky vede David, má třicet pět dětí. Starší vede Marion a učí okolo třiceti dvou dětí.

Martina nás bere do třídy k mladším žákům a bere s sebou i kotě, které dovezla, aby trochu pozměnila vztah Zambijců ke zvířatům. Ti by byli schopni zvíře zabít, nebo se k němu špatně chovat. Martina dětem vysvětluje, jak se zachází se zvířetem; pokud to nebudou dodržovat, tak do centra nesmí chodit. Děti mu vybírají jméno Tom. Pak představuje i nás a my mluvíme krátce o sobě. U starších žáků pak proběhlo to samé.

Během první přestávky nás děti obklopily a jen se na nás dívaly. Ani se s námi nebavily. Přišlo mi to divné, tak jsem s nimi začala hrát tleskanou. Ta má, koukám,

úspěch kdekoli. Vydržely to skoro dvacet minut a klidně by to vydržely hrát déle a každý den

Po přestávce jsme se mohly podívat na hodinu výtvarné výchovy a sportu. Výtvarná hodina probíhala tak, že se deset minut rozdávaly tužky (děti si je nesmí brát domů, protože by je ztratily, nebo by jim je někdo ukradl), pak se ořezávaly a rozdaly pastelky a děti měly nakreslit strom a medvěda, kterého jim předkreslila Marion na tabuli. Mezitím starší děti hrály venku netball – třicet dva dětí na hřišti o rozměru (odhadem) 10x20 metrů.

Třetí třídou je skupinka asi šesti dětí, které byly zhruba ve věku šestnáct let a více, jsou dostatečně chytré, aby zvládly studovat samostatně podle pokynů Martiny. Na konci dopoledne si pak úkoly Martina vybere a zkontroluje jim je. Je to vlastně také jediná skupinka, která pracuje s učebnicemi, jenž jim Martina sehnala, aby se dozvěděly informace potřebné k práci. Jedná se hlavně o zeměpisné učebnice, matematiky, angličtiny... Všechny tyto děti čekají, až si je adoptuje nějaký sponzor a ony tak budou moct začít chodit do soukromých škol, kde se jim dostane vzdělání.

Kromě dopolední výuky těchto tříd, chodí do centra dvakrát týdně svobodné matky. Často to jsou děvčata, která chodila do centra, ale otěhotněla. Aby Njovu o nich stále vědělo, vymyslel se kroužek pro těhotné a mladé matky. Ty mohou chodit na kurz výroby náramků, náušnic atd., který vede jedna z místních švadlen. Výhodou je, že kromě získání základů šití a domácích prací, se matky mohou společně scházet, mluvit o tom, co právě zažívají, něco vyrábět (což se později může prodat) a stále jsou v kontaktu s centrem, které jim může nabídnout případně nějakou pomoc (například finanční pomoc, pokud matka nemá ani peníze na přikrývky pro děti – čehož jsme byly my samy svědky).

Odpoledne je centrum otevřené pro kohokoli. Děti mohou přijít, hrát fotbal, volejbal, tancovat u DVD přehrávače, sledovat filmy v angličtině, nebo chodit na další workshopy, které si pro ně připravili buď dobrovolníci, nebo místní učitelé. Do centra na odpoledne chodí kolem 20-30 dětí. Záleží také na tom, jaké je počasí. Ve chvíli, kdy prší, tak děti zůstávají často doma.

Děti, které jsou zapsané do Njovu a vykazují nějaké dobré výsledky a snahu (tedy děti ze všech tříd) jsou v programu adopce na dálku. Takže je kdokoli z České republiky může adoptovat a podpořit tak jejich další vzdělávání – tedy dítěti bude zaplácena docházka do soukromé školy, kam bude docházet. Martina v Zambii vystupuje jako

jejich zástupce, takže za ně řeší docházku a omluvenky do školy. Adoptivní rodiče dostanou jako jediní přístupový kód do systému, kde si můžou přečíst některé práce, které dítě vytvořilo, mají přístup také k jeho vysvědčení atd.

Místní učitelé

David je učitelem mladších žáků. Pochází z velké rodiny, takže rodiče neměli moc času se mu věnovat. Zároveň jeho matka zrovna měla druhého manžela, takže Davida poslali na střední školu do sirotčince, který je od Lusaky vzdálen asi čtyři hodiny cesty. V té době v sirotčinci (nebo by se na české poměry spíš hodil výraz internát) pracovala Vendula, která tam poznala Davida jako velice snaživého studenta. Slíbila mu, že se o něj jednou postará. Když pak založila Njovu, vzala Davida po studiích zpět do Lusaky, kde mu nabídla práci učitele v centru Njovu. Sirotčinec byl veden učiteli z Ameriky a dalších západních zemí, takže David byl vlastně už v mládí v kontaktu s lidmi z jiné kultury, dostával dostatek podnětů a mohl si tak osvojit různé dovednosti. Můžete tak na něm vidět, že má dobrý vztah k dětem, že ví, jak s nimi jednat a pracovat. Má také zajímavé nápady (například dokáže naučit dvacet dětí hrát na zobcovou flétnu, i když je ve třídě jen pět fléten), učit ho baví a myslím, že po setkání s více dobrovolníky a hlavně s pedagogy, by z něho mohl být skvělý učitel. Přestože ale má zkušenosti s vedením školy lidmi ze západní kultury a nejvíc nám tedy rozuměl, i on měl někdy problém pochopit, proč má některé věci určitým způsobem dělat – např. začínat včas, dávat zpětnou vazbu sobě a druhým, říkat svůj názor (negativní názor neznamená to, že někoho nemám rád) atd.

Marion je učitelkou u starších žáků. V centru pracuje jako dobrovolnice, za práci v centru není placena. Má vystudovanou základní školu, je vidět, že práce učitele ji také baví. Na druhou stranu během jejích hodin můžeme vidět řadu nedostatků – dětem neumí zadávat správně úkoly, její otázky jsou návodné, nedokáže dostatečně stimulovat dítě k přemýšlení, nevyužívá potencionálu dítěte. Je vidět, že sama znalostí moc nemá, nicméně se chce zlepšovat a z pro ni dostupných informací se o to i snaží. Potřebovala by absolvovat nějaký učitelský kurz, nebo by jí také pomohla dočasná přítomnost pedagoga, který by měl funkci mentora a kouče a pracoval by s ní. Jak sama Marion říká, ráda by si doplnila vzdělání. Bavilo by jí být učitelkou na prvním stupni. Za podnětnou považuje už naši přítomnost, kdy se například naučila, jak dětem vysvětlit, co je sloveso, trvat na tom, aby se děti naučily děkovat atd.

Z hlediska přínosu pro děti je důležité, aby si místní učitelé osvojili různé kompetence, rozuměli k čemu je cíl hodiny, jaké jsou výukové formy a metody. A mohli tak dlouhodobě pracovat se žáky, směřovat je někam. Nevýhodou je, že vlastně každý další dobrovolník, který do Njovu z České republiky přijede, začíná vyučovat stejné věci jako jeho předchůdce, protože vždy má pocit, že to děti dostatečně neumí. Na poli výuky tak chybí jakási návaznost v práci dobrovolníků.

Jelikož centrum bylo postaveno z dvouletého grantu Evropské unie pro Českou asociální společnost a je závislé na grantech a darech, snažilo se Njovu vymyslet způsob, jak by si na sebe alespoň z části mohlo vydělat. Proto se děvčata rozhodla na svém pozemku, kde kromě školy mají i malou zahrádku a hřiště, postavit také malou továrnu na arašídové máslo, které by pak mohli prodávat místním, nebo ho posílat i do Evropy. Peníze, které by vydělali, by pak šly zpět do centra, nebo na výplaty (ty v současnosti stěží pokryjí základní životní náklady).

Kromě tohoto plánu se jim také podařilo postavit z různých darů také dětské hřiště, které je složené z prolézaček a na kterém se děti můžou vydovádět. Aby to vyšlo levněji, hřiště postavil David za pomoci žáků centra Njovu.

11.3 Naše zapojení do aktivit Njovu

Do Zambie jsme přijely jen s minimem informací o tom, co tam vlastně budeme dělat. Věděly jsme jen, že budeme učit nejchudší děti ve čtvrti jménem Lusaka. Říkaly jsme si, že to nějak zvládneme, přeci jen obě anglicky umíme, a v zemi se anglicky mluví.

Hlavní koordinátorkou veškeré naší práce a Njovu byla Martina, Vendula (ředitelka Njovu) byla v době našeho pobytu v Čechách.

Na počátku jsme se seznámily s činnostmi, které Njovu provozuje přímo v Lusace. A měly jsme se rozhodnout, kde se chceme zapojit a co budeme dělat. Rozhodly jsme se, že v centru, které je v Chibolyi, budeme učit starší žáky angličtinu, čtení a povedeme taky některé odpolední aktivity, jako je volejbal, deskové hry, výtvarné činnosti. Druhým místem pro naše aktivity byla čtvrť N'gombe, kde jsme chtěly vést opět volnočasové kroužky – čtení a kroužek pro děvčata (Be a girl!).

11.3.1 Výuka angličtiny

My s Alicí jsme učily starší třídu angličtinu (*Příloha B* – Obrázek 11). Ve třídě, která byla velká zhruba 4x8 metrů se vměstnalo kolem třiceti tří dětí. Jednalo se o malou

místnůstku, kde musely být zavřené dveře, aby se pes nedostal do třídy a nerozptyloval děti. Byla tam také celkem tma, teplota postupně během dne a našich hodin stoupala, bytí ve třídě se stávalo neúnosným

Po první návštěvě centra jsme byly zvědavé, jak při výuce angličtiny obstojíme. Martina slíbila, že se večer u nás zastaví a podívá se na náš plán a představu o tom, co a jak děti učit. S Alicí jsme se domluvily, že starší žáky budeme angličtinu učit po tématech – například rodina, domov, zvířata, zájmy, popis člověka. A z gramatiky jsme je chtěly naučit čísla, barvy, abecedu, přídavná jména, časování slovesa, vytvoření otázky, pomocná slovesa atd. Plán byl vytyčen. Metodicky samozřejmě bylo všechno špatně, protože jsme si plán navrhly dřív, než jsme měly vlastní zkušenost s hodinami angličtiny v této konkrétní třídě.

Do reality nás uvedla právě Martina, která řekla, že děti z angličtiny neumí skoro nic. Sama se je snažila naučit present continues, ale bez úspěchu. Látku nepochopily. Zítra se máme pokusit děti hlavně rozmluvit – na tom přesně uvidíme a poznáme, co umí. Martina ale říkala, že skoro nic neumí, tak bude dobré začít od základů a když uvidíme, že jim to jde, tak pokračovat.

Zambijské děti jsou díky svému temperamentu hodně neposedné, zvláště pak děti, které chodí do centra Njovu – jelikož za sebou nemají žádnou školní docházku, nejsou zvyklé sedět chvíli v klidu a soustředit se na něco. Naštěstí je alespoň trochu zajímavá, že se něčemu mohou naučit, tak se snaží soustředit. Ve třídě jsou děti zhruba od deseti let do patnácti let a jedná se o děti, které mají různé znalosti a schopnosti. Byly tam děti, které sotva uměly psát – respektive to po nich nešlo ani přečíst, obracely písmenka (u nás by nejspíš byly diagnostikovány jako dysgrafici, dyslektici atd.), jiní anglicky rozuměly jen opravdu málo, většina rozuměla, ale neuměla moc mluvit, protože neznaly anglickou slovní zásobu, jen malá hrstka dětí uměla poměrně dobře anglicky, zvládala základy z gramatiky, snažily se s námi komunikovat a spolupracovat. Tato poslední skupinka dětí byla v době, kdy jsme tam pracovaly, kandidátem na adopci na dálku. Jen čekaly na svého adoptivního rodiče, aby mohly začít chodit do státní nebo soukromé školy.

Na začátku naší první hodiny angličtiny jsme nakreslily na tabuli obrázky kluka, psa, kytky, slunce, vody, třech ryb, knížku, boty atd. Úkolem žáků bylo jakkoli popsat obrázek – minimálně ale pěti větami. Jenže Marion, která žákům překládala do jejich jazyka (bemba), uvedla zároveň i svůj příklad takové věty: I see a boy. Takže pak

vlastně všichni popisovali všechny obrázky se stejnou konstrukcí: I see... Celkem rychle jsme pochopily, že od dětí neuslyšíme jiné sloveso, nebo jinou větu, dokud jim Marion neuvede příklad. Jen od té nejpokročilejší skupiny jsme slyšeli to, co jsme původně zamýšlely – Vidím kluka, kluk má červené triko. Potom měli žáci popsat zbylé věci, na které jsme se jich ptaly – např. Z čeho se skládá obličej? Jakou barvu můžou mít oči?

Co nám na téhle hodině vadilo, bylo, že ať už žáci měli jakýkoli dotaz, tak se vždy ptali Marion. Možná se nebylo čemu divit – když ji znali, je jejich učitelkou, která jim vždy vše vysvětlí způsobem, který pochopí a zároveň s ní můžou hovořit ve svém rodném jazyce. Uvědomila jsem si, že Marion při hodinách potřebujeme, protože jak dětem my můžeme říct, že jim ve větě chybí sloveso, nebo kdy se za podstatné jméno přidává koncovka –s? To nelze pochopit/vysvětlit, když to synonymně nebo na příkladu nemůžu vysvětlit v jazyce dětí... Bylo ale potřeba určitě meze Marioniného zasahování do hodin. Aby jim všechno nepřekládala a nechala jejich hlavy i namáhat.

Děti během celé hodiny psaly na papíry. Místo toho, aby si papíry nechaly, tak nám je odevzdávaly – některé se jakoby chtěly pochlubit a ukázat, jak to zvládly a ostatní je pak napodobily, aniž by věděly proč. Celé špatně na to ale bylo, že takhle nemají svoje poznámky pro další hodiny, nebo aby se na to doma mohly podívat. (Samozřejmě jsme brzy pochopily, že doma by se na to stejně nepodívaly – musejí pomáhat doma, nebo by jim to někdo vzal, nebo děti samy by to někde ztratily.) Když jsme ale procházely odevzdané papíry, bylo zajímavé sledovat, co vlastně děti psaly. Mnohdy se totiž snažily, dokonce i věděly, jak se která část těla řekne, ale napsat to správně nedokázaly. Místo nose tak někdo napsal noes, místo shoes, shuse; nebo některé děti neuměly správně napsat barvy, přestože je vyslovovaly správně (**Příloha B** – Obrázek 12).

Problém, se kterým jsme se potýkaly celý první měsíc, byl ten, že jsme dětem špatně rozuměly kvůli jejich přízvuku v anglickém jazyce a myslím, že ony měly úplně stejný problém s námi. My jsme vlastně stejnou zkušenosti měly i s porozuměním Davidovi. Ale u Davida i u dětí jsme si asi po měsíci zvykly a začaly jsme rozumět. Nicméně do té doby jsme žáky musely vždy prosit, aby větu zopakovaly.

Další hodinu angličtiny se věnujeme slovesu BE. Žáci měli podle papírku, na kterém byla napsaná určitá osoba, vytvořit správný tvar slovesa. Je vidět, že děti v jazyce nemají nic jako infinitiv, neví, jak si se slovem „be“ poradit a vytvářejí spojení jako „I be“, „you be“, „she be“ atd. Musely jsme tak celou látku na tabuli napsat a vyložit, aby děti pochopily, co po nich vlastně chceme. A to nám vlastně zabralo celou hodinu.

Na další hodinu jsme do třídy donesly jejich jmenovky. Potřebovaly jsme si spojit obličej se jmény. Muma, Mwembe, Farris, nejvíce pro nás „normální“ bylo jméno Derrick, Paul, Teddy... (V dalších hodinách jsme jmenovky už nepožívaly – protože jen rozdání jmenovek nám trvalo asi deset minut a na konci hodiny jich půlka chyběla, takže bychom na každou hodinu musely vyrábět neustále nové.) Pak jsme zopakovaly sloveso „be“. Při opakování jsme dětem musely hodně pomáhat, nicméně jsme se rozhodly, že přidáme sloveso „have“. To zvládaly poměrně dobře. Některé děti ale zase zapomněly jednotlivé osoby v angličtině, takže jim to Marion musela znova vysvětlit. Pokročilejší skupinka měla rozhodnout, jestli se do vět hodí víc present simple a nebo víc present continues. Takže jsme zkoušely několik věcí najednou – nejen to, jestli časy umí, ale jestli je také umí poznat a použít. Ukázalo se to jako velký problém. Zvládly maximálně větu upravit tak, že present simple měl správný tvar. Vlastně upřímně – zvládla to jen jedna slečna. Ostatní jen přepsaly věty (to je to, s čím se setkáváme často – jsou zvyklé jen přepisovat, opisovat).

Následující hodinu s dětmi chceme probírat slovesa, hlavně tedy slovesa ve 3. osobě čísla jednotného. Rozhodly jsme se začít hrou bingo. Nedošlo nám ale, že by bingo třeba nemusely znát. Takže jen vysvětlení trvalo deset minut, pak deset minut hrajeme. Mezitím se Alice věnuje pokročilé skupině a zkouší je, aby věděla, jestli alespoň oni umí přidávat ve 3. osobě čísla jednotného ke slovesům koncovku –s. Nakonec zjišťuje, že to neumí, a tak vysvětlujeme látku všem. Samozřejmě s Marioninou pomocí, která překládá vše do bemby. Děti se snad poprvé učí termín verb (sloveso). Jsem ráda, že jim to překládá, protože my s Alicí často používáme „verb“. Nicméně si nejsem jistá, jestli vlastně v jazyce mají něco jako sloveso. Nebo alespoň nějaký zavedený termín pro něj. Pravděpodobně ale ne, protože neexistuje žádná učebnice gramatiky pro jakýkoli jazyk v Zambii.

Jinou hodinu jsme do hodiny přišly s článkem o Youth day. Pokročilejší skupině jsme k textu daly i otázky. Společně čteme text. Problém ale je, že děti čtou opravdu pomalu a potichu, takže ostatní ani neslyší, kde v textu právě jsme. Nemá to moc smysl. Takže se dělíme do tří skupinek a čteme ve skupinkách. Každá z nás kontroluje jednu ze skupinek, já pak ještě sleduji tu nejlepší skupinku, která ale převážně pracuje samostatně. S nejpomalejší skupinou čteme řádek po řádku za pomoci záložek a prstů, aby se jim nepletly řádky a okolní slova. Je to i lepší orientace pro mě, protože děti někdy slovo přeskočí, vysloví odlišně, nebo ho spojí s následujícím slovem, tak si pak

člověk ani není jist, co a jak vlastně čtou, co je jen jejich odlišným přízvukem atd. Pro ně je záložka a prst pomoci, aby se v textu neztrácely. Vlastně se to naučily a někteří to používají i v následujících hodinách. Problém ale je, že číst neumí. Nepřečtou správně ani slovo „family“ nebo „my“. Nakonec jsem se rozhodla, že jim budu předčítat kusy vět a ony je budou po mě opakovat – aby si alespoň trochu „naposlouchaly“ zvuk angličtiny a zvukovou podobu psaného. Mnozí z nich to nezvládají přečíst ani podruhé. Neznají v psané podobě ani to, co umí ve skutečnosti říct, nebo čemu v běžné konverzaci rozumí. Je vidět, že zvukovou podobu jazyka nemají spojenou s tou grafickou. A pokud někteří ano, tak by zvukovou podobu zaznamenaly odlišně, než jaká je ta správná.

S Alicí jsme přemýšlely, jak dětem pomoci v tom, aby si látku lépe pamatovaly. Rozhodly jsme se zavést krátké testy (pětiminutovky). Kdo získá za všechny pětiminutovky stanovený počet bodů (12), dostane na konci české bonbony. Z pětiminutovky se ale stává dvacetiminutovka. Dětem trvá, než pochopí, jak to vlastně bude probíhat, než se uklidní, než odpoví na otázky. Po těch dvaceti minutách práce pouze jeden člověk získává plný počet bodů. Čtyři studenti mají dva body, pak osm lidí po jednom bodě a ostatní mají nula. Nicméně mám radost, že jeden člověk byl úspěšný a my tak můžeme vidět alespoň malé výsledky naší práce. Mezitím, co jsem opravovala pětiminutovky, Alice vysvětlovala, že ve 3. osobě čísla jednotného se ve slovesech přidává koncovka *-s*. A v pár jiných slovesech koncovka *-es*. Přestože jsme na tabuli napsaly výjimky, kdy se přidává *-es*, a jinak vždy *-s*, děti to nezvládaly. Jakoby nechápaly, v které osobě se to používá, zapomínají na *-s*. Na konci hodiny si pak zapisujeme správné odpovědi z testu na tabuli a do sešitů.

Další den, kdy jsme byly v Chibolyi, jsme se rozhodly vytvořit tři pravidla, která budou pověšená na papíře do třídy. Doufaly jsme, že nám ulehčí práci, respektive, že dětem dá základní návyky o tom, jak se chovat a tedy se urychlí začátek hodiny. Ke každému pravidlu jsme nakreslily i obrázky, pro děti, které by textu nemusely rozumět. První pravidlo: Připrav si papír a tužku. Už nás totiž nebavilo prvních deset minut každé hodiny řešit, kdo nemá tužku, hledat je a ořezávat, nebo jim je půjčovat, do toho to samé se sešity. Tím se podstatně zkrátila hodina. Druhé pravidlo: Když něco potřebuješ, přihlas se! Tímto pravidlem jsme chtěly snížit hladinu hluku ve třídě a zároveň děti naučit, aby se poslouchaly. Třetí pravidlo: Potichu a soustřeď se.

Na začátku hodiny jsme pravidla představily a vysvětlily. Pak každou následující hodinu jsme pravidla s dětmi opakovaly, aby si je zapamatovaly.

Na další hodině jsme opět začínaly pětiminutovkou, pak jsme s dětmi probíraly barvy. To uměly dobře. Jen někteří nezvládaly barvu pak správně napsat.

Další hodinu jsme psali test. Kombinace barev a číslovek. Děti se bezelstně ptaly po každé větě, jestli to mají správně. Vůbec nechápaly, že se jedná o test, takže jim nemůžeme radit. Ani nejpokročilejší nechápali. Takže jsme jim to musely přesně vysvětlit na příkladech na tabuli. Např. 4 + zelená + kuře = four green chicken. Nakonec jsem přeci jen některým ukazovala na chybně napsané věty, aby si to opravily. Tak třeba ani chybu nenašly, anebo našly, ale chtěly, abychom jim to slovo vyhláskovaly.

Pětiminutovky se staly samozřejmostí. Další náplní hodiny se stal opět časování slovesa, tentokrát jsme ale věc ztížily tím, že místo osob „she/he/they“ jsme daly do vět „my sister/James/me and my mum“ atd. Problém byl jen poznat osobu, která se za slovy skrývá. To je třeba věc, kterou jsem nechápala. Jediné vysvětlení je, že v jejich jazyce nemají odlišení ženského a mužského rodu – takže vlastně ani nepoznají, že sister je pro označení ženy. Nicméně i to se dá zapamatovat.

Na poslední hodině v březnu se stalo, že všichni studenti (kromě jednoho) měli papír! Když srovnám to, jak jsme začínaly, když jsme přijely, tak to shledávám jako velký pokrok. Snažila jsem se do hodiny zapojit i cvičení pro pokročilejší žáky, na kterém se naučí jinak přemýšlet a být víc kreativní, myslet v souvislostech. Vytvořily jsme cvičení o třech sloupcích – v prvním sloupci byly osoby, v druhém přísudky a ve třetím sloupci zbytek věty. Řádky neodpovídaly smysluplné větě a právě žáci měli vytvořit věty tak, aby dávaly smysl. Šlo tedy o klasické spojování mezi sloupci. Vše jsem jim vysvětlila, ukázala na příkladu a nechala je pracovat... A ukázalo se, že jsem je přecenila. Vůbec si se cvičením nevěděli rady. Spjovaly části různé a nedávalo to žádný smysl. Na tom se ukázalo, že neznají slovíčka, nechápou, jak vzniká věty. A to se jednalo o jednoduché věty typu „I am clever.“, „You have money.“ atd. Ti kreativnější vymýšleli vlastní věty, slova různě upravovali. Pokud to bylo gramaticky správně, tak mi to až tolik nevadilo. Nicméně i oni by si v další fázi měli umět poradit se zadanými slovy. Pokročilé skupině takovéto cvičení zabralo celou hodinu. Skoro všechny odpovědi jsem jim řekla a nakonec to stejně měl dobře jen Derrick a James. Takže takový typ cvičení jako bonus v závěrečné písemné práci být určitě nemůže.

Závěrečný test se skládal z několika cvičení – první bylo o barvách, číslech a věcech – např. žáci měli podle obrázku napsat 4 red cups; pak tam samozřejmě nechybělo cvičení věnované přísudkům v různých osobách atd. (Část testu je součástí **Přílohy B** – Obrázek 13.) Testy jsme ohodnotily nejen písmeny A-E, ale ještě jsme k jednotlivým stupňům psaly, co to znamená – např. A – Great job, excelent student!; B – Good job; good possible be the best!; C – Be better, don't give up! atd.

Měsíc našeho učení angličtiny utekl strašně rychle. 5. dubna bylo vysvědčení, po kterém na děti čekaly měsíční prázdniny. Už předem jsme se s Alicí bály, že všechno zapomenou. Stačilo vidět, co všechno zapomenou přes víkend. Kromě klasického předávání vysvědčení, jak je známe z našich škol, každé dítě dostalo tužku, lízátko a kartáček na zuby. Ze starší třídy pak byli vyhlášeni ti nejlepší studenti – první byl Derrick, pak Muma, Lowlanji, James. Každý z nich dostal ještě speciální dárek za jejich krásné výsledky.

11.3.2 Doučování AJ

Každé pondělí a středu jsme s Alicí vedly hodinu doučování anglického jazyka. Každý pátek jsme pak měly tematickou hodinu (mluvily jsme s dětmi o vybraném tématu). Často jsme s Alicí řešily, jaká témata hodin vlastně vybrat. Uvědomovaly jsme si totiž, že děti potřebují prohloubit znalosti ze zeměpisu, ale také z obecného přehledu. Chyběl jim základ informací o okolním světě a s tím se nedalo moc pracovat. Všechny tyto nedostatky vnímáme jako důsledek nepodnětného prostředí. Důvodem mimo jiné je i to, že dítě je celý den sice s matkou, která prodává plodiny na trhu, ale dítě je zavázané v šátku a vlastně celý den nic nedělá. Přitom by tento čas mohlo dítě využít k poznání a seberozvoji.

V pondělí, středu a pátek kdokoli chtěl na hodiny doučování a tematické hodiny přijít, tak mohl. Hodně jsme s dětmi trénovaly čtení a psaní. Snažily jsme se také procvičovat více to, co jsme s nimi probíraly na hodině anglického jazyka. Kromě toho jsme také občas měly hodiny, kdy jsme s dětmi mohly mluvit o čemkoli zajímavém – např. o Zambii, Dětském dnu, který v Zambii slaví, o Velikonocích atd.

Chtěly jsme, aby nám sami řekly, proč se slaví, kdy a kdo, jak se to vypočítá. Děti na nás koukaly, skoro nic nevěděly. Ani to, že jsou příští týden. Přesný důkaz toho, že nevnímají tolik čas, nebo ho vnímají absolutně odlišně než my v Evropě. Nemají hodiny, kalendáře, tak se asi není zas tak čemu divit. Díky téhle hodině se toho děti hodně dozvěděly – např. o fázích Měsíce. Bylo hezké, když někdo znal velikonoční

příběh a mohl ho říct druhým, kteří ho neznali. Sice děti nevěděly, kdo je hlavní postavou Nového zákona, ale hlavně, že jich patnáct chodí do kostela. Trochu paradox. Zajímavé a vtipné bylo jejich zděšení, když zjistily, že v České republice jsou i nevěřící lidé, kteří na Vánoce a Velikonoce pohlížejí spíš jako na svátky jara a tradice. Díky tomu mohla vzniknout i diskuze o tom, jaké máme my zvyky a jak ony slaví Velikonoce atd. Toto zjištění o českém ateismu bylo překvapující pro většinu Zambijců. Neuměli si představit, že je možné něčemu nevěřit. Ptali se, jestli třeba nejsou lidé v České republice buddhisté, muslimové atd.

11.3.3 Volnočasové aktivity

Každé pondělí a středu jsme pro děti měly s Alicí připravené volnočasové aktivity – v pondělí byly sporty, ve středu výtvarná výchova. Kvůli prostoru a nedostatku sportovního náčiní jsme s dětmi hrály jen volejbal. I tak to děti ale velice bavilo. Učily se přihrávat si, povzbuzovat se, nezlobit se na sebe navzájem jen kvůli nepovedené přihrávce atd.

Ve středu jsme s dětmi malovaly vodovými barvami, většina z nich ale používala převážně tužku nebo propisku, protože je znaly a byly na ně zvyklé. Setkaly jsme se také s nedostatkem kreativity dětí. Vlastně neustále opakujícím se tématem kreseb byly zambijské vlajky, některé výjimečně nakreslily obrázek něčeho, co už někde viděly (například svého domu, nebo velikonočních kraslic – z hodin, kdy jsme vyprávěli o Velikonocích; **Příloha B** – Obrázek 15). Je zajímavé vidět, jak nedostatek podnětů také omezuje představy dětí a tedy i výtvarný projev a kreativitu.

11.3.4 Speciální týden aktivit během prázdnin

Poslední týden prázdnin jsme si s ostatními učiteli pro starší děti připravili speciální týden aktivit – aby se o prázdninách zabavily, nenudily se jen doma a taky se něco nového dozvěděly a někam se i podívaly. Chtěli jsme také, aby si opět navykly na režim a začaly opět do centra chodit pravidelně a školní režim pro ně byl pak přirozenější. V pondělí jsme s nimi chtěli jet do národního muzea, v úterý jsme po ně připravili sporty a hry, ve středu jsme s nimi chtěli jet do sloního sirotčince, ve čtvrtek probíhala drakiáda, v pátek jsme plánovali udělat Czech day, tedy vyprávět jim o České republice.

První den byly připravené sporty ve skupinách. Děti jsme rozdělili pomocí samolepek, které jsme každému dali. Vznikla tak čtyři družstva. Jejich prvním úkolem bylo vymyslet název, logo nebo symbol, píseň nebo tanec pro svoje družstvo. Na všechny

úkoly měli asi hodinu a půl. Pak nám děti předvedly, co si představily. Názvy většinou obsahovaly něco s Bohem. Prezentace písní a tanců byly hodně zajímavé a některé i vtipné. Kluci s humorem, kteří si nebojí ze sebe dělat legraci, mají úspěch asi všude na světě.

Potom jsme je pustili domů na oběd s tím, že jsme jim daly papírky, které musí jejich rodiče podepsat, aby s námi tento týden mohly být a podnikat různé aktivity. Po obědě jsme odcházeli za překvapením, které je mimo Chibolyi. Už to pro některé byla velká věc, protože mnozí znají jen Chibolyi a její bezprostřední okolí. Každé družstvo dostalo sešit, který budou potřebovat celý týden, do kterého jsme napsali otázky k tomu, co uvidí v muzeu. Jen to, že musí mít sešit celý týden, je mělo naučit, aby sledoval\ svoje věci, dávaly na ně pozor, nebo aspoň přiznaly, když to nemají a poprosily o nový. Cesta Chibolyí s dětmi byla zajímavá, protože se nás chtělo každé dítě držet za ruku – i ti nejstarší. Byla to asi otázka prestiže – celá čtvrť uvidí v těsné blízkosti, přátelském gestu s muzungu (bělochem). Děti si moc dobře byly vědomy pozornosti, kterou na ně obyvatelé Chibolye upínají. Do toho se nás samozřejmě chtěly držet i děti, které každý den při procházení Chibolyí potkáváme a které se během měsíce a půl odhodlaly maximálně k tomu, že nás pozdravily.

V muzeu nás provázel mladý průvodce, který mluvil v bembě. Děti dávaly pozor, slyšely nové informace a nejspíš i ten průvodce mluvil hodně zajímavě. Děti se chtěly fotit s obrazy... Přišla také jakási manažerka muzea a chtěla, aby jí vybrané děti přišly na Svátek práce příští středu pomoci v rámci přehlídky – byly by jako herci součástí slavnostního průvodu. Na voze by předváděly tradiční způsoby vaření a práce. Martina věděla, že být z Chibolye je všude v Zambii handicapem, takže když se paní zeptala, z jaké školy jsou, tak odpověď Martina nějak obešla. Vlastně ani v muzeu samém nevěděli, z jaké čtvrti a školy jsme. I místní mají vůči lidem z Chibolye předsudky. Je to zkrátka spodina nejen Lusaky, ale celé Zambie. Posledním velkým zážitkem dnešního dne byla pro děti jízda autobusem na cestě zpátky z muzea do Chibolye.

Druhý den byl sportovní den. Pro děti jsme připravily nejrůznější týmové hry – ať už přes nošení pingpongového míčku na lžici v puse, tak přes trakaře atd. Děti si to moc užily, akorát některé nechápaly principy soutěže družstvo proti družstvu a hodně se snažily soutěžit mezi sebou navzájem.

Na třetí den jsme naplánovali výlet do Lilayi do sloního sirotčince. S čím jsme ale nepočítali, tak to byl problém s minibusy. Zaplnili bychom totiž dva minibusy. Těm,

kteří jezdí pravidelně do Lilayi, se nechtělo jet. Měli jsme si podle nich spíš pronajmout větší autobus. Nakonec jsme řidiče přemluvili, aby dělali svoji práci a odvezli nás do Lilayi. Pro děti byl neuvěřitelný zážitek jet ve dvou autobusech. Braly to jako závod – pokřikovaly na sebe, smály se,... Po cestě od autobusů k sirotčinci jsme hráli několik her. Hráli jsme hru s kolíčkem, který se má nenápadně někomu předat a u koho se nakonec najde, tak musí za trest něco vykonat. Pak měli nosit vodu od jednoho místa k druhému. Když někdo něco odhodil po cestě nějaký odpaděk do přírody, tak za trest musel celou cestu sirotčinci skákat po jedné noze, a to i když se během druhé hry nosila voda. Nebylo to jednoduché, protože jsme šli k sirotčinci skoro hodinu. V sirotčinci se nás ujal jeden z průvodců. Jedná se vlastně o sirotčinec zachraňující mladá slůňata, která přišla o své matky kvůli pytlákům. Paní, která je hlavní vedoucí sirotčince, dětem říkala různé informace o slonech, o sirotčinci, o slonovině atd. Průvodce, který prozradil, že sám je z okolí Chibolye, překládal do bemby, aby děti rozuměly. Moc se jim v sirotčinci líbilo. Mohly se dozvědět nejen nové informace, ale i pozorovat slony, jak se krmí, jak se koupou ve vodě atd. Děti hodně využívaly možnosti se na cokoli zeptat a průvodce jim trpělivě odpovídal.

S Alicí jsme pro ně vymyslely ještě hru na cestu zpátky. Rozmístily jsme po okolí cesty dvacet obrázků, které si budou muset zapamatovat, samozřejmě opět soutěží družstva proti sobě. Hra je velmi bavila, akorát nedokáží soupeřit proti sobě v týmech (což se ukazovalo i předchozí dny během sportů) – vždycky, když viděli nějaký obrázek, tak vykřikli, nebo na to upozornili jinak. Takže všichni kolem věděli, že na daném místě obrázek je.

Hra, která mě a Alici skoro připravila o rozum, byla pro nás snad ta nejlehčí možná hra. Děti se poslepu měly chytnout za ruce a pak oči otevřít a bez puštění rukou se rozmotat. Děti to ale nedokázaly. Nedokázaly se nepustit, ať jsme jim to vysvětlovaly a ukazovaly sebevíc, i když jsme s nimi hrály, prostě to nešlo. Nejdřív nechápaly, že mají jen zavřít oči a chytnout něčí ruce, snažily se švindlovat. A pak když už tohle šlo a byly nějak konečně zamotané, tak se zas pouštěly.

Ve čtvrtek jsme pro děti připravily drakiádu. Děti si s námi dopoledne vyráběly z igelitových tašek draky (*Příloha B* – Obrázek 14). Pouštění draků a různé soutěžní disciplíny se konaly na veřejném pozemku v Chibolyi, takže jakékoli dítě se do soutěže mohlo přidat, nebo se jen dívat. Vítězové v jednotlivých kategoriích pak získali různé věcné ceny.

V pátek jsme pro děti připravily prezentaci o České republice. Vyprávěly jsme jim o tom, kde se Česká republika nachází, jak tam vypadají města a vesnice, jaké jsou naše tradice a zvyky, ukazovaly jsme jim různé sporty, které jsou u nás populární, typické české jídlo, rodinu a rodinný byt. Děti několikrát byly překvapené, jak krásně a odlišně to u nás vypadá. David se snažil překládat, aby rozuměli opravdu všichni. Nakonec děti chtěly, abychom jim zazpívaly státní hymnu.

11.4 Zambie aneb jak mentalita může ovlivnit práci v dané zemi

Od prvních minut v Zambii na mě působila kulturní a mentální odlišnost Zambijců. To, co asi nejvíce člověka ze západního světa zaujme, ale později ho to bude možná i rozčilovat, je jejich nedochvilnost. Čas v Zambii (a co jsem slyšela i ze zkušeností lidí z jiných afrických zemí) nic neznamená, respektive je vnímán diametrálně odlišně než v Evropě. Vlastně se není ani čemu divit – lidé nenesí hodinky, protože většina z nich na ně nemá peníze; ani městská doprava nefunguje podle času. Mikrobus prostě přijede, až když přijede; autobusy směřující do okolí města vyjedou až ve chvíli, kdy jsou plné. Jediné, co opravdu funguje na čas, jsou dálkové autobusy. Ty jezdí na čas proto, že jsou obsazeny hlavně turisty, kteří jsou zvyklí na řád, nebo cesta trvá tak dlouho (klidně deset hodin), že je nutné vyjet včas.

Další odlišností je, že Zambijci moc nepřemýšlí o budoucnosti. Jistě, možná sní, mají představy, co by chtěli dokázat nebo mít, ale už jim chybí vytrvalost a touha pro to i něco udělat a obětovat. Například v Evropě víme, že potřebujeme čas investovat do vzdělávání, do praxe, rozvíjet se, usilovat o něco. V Zambii ale o tom většina lidí nepřemýšlí, nejsou ochotni se vyhecovat a snažit se o něco víc. Samozřejmě se asi jedná o konkrétní rodinu. Co jsme ale vyzozorovaly my, tak si vystačí s málem, raději pracují za méně peněz, než aby je napadlo si založit vlastní podnik, nebo snad chtít více peněz. Jindy se snaží využít toho, že jste běloch a chtějí po vás finanční příspěvek na svůj život. To, že jejich výkon práce během dne závisí na sluníčku, počtu známých, které potkají a s kterými si dlouze povídají, a během roku závisí opět na teplotě (např. v říjnu, kdy je nejvyšší teplota, se prakticky nikde nepracuje), jim je jedno. Nebo si to možná neuvědomují?

Během naší práce s dětmi jsme viděly, jaké důsledky na děti má, pokud vyrůstají v nepodnětném prostředí. U nás se děti s různými věcmi seznamují díky prostředí, rodině, později sami (ne)cíleně hledají na internetu různé informace, hodně se dozví od

spolužáků, ve škole, leccos se naučí ve volném čase (např. na zájmovém kroužku). V Chibolyi ale děti žádné takové podnětné věci nemají, nemají ani všeobecný přehled, nemají peníze na to, aby se mohly o volném čase zabavit. Proto posunout někam zdejší dítě závisí hodně na učitelích. Je potřeba být dětem vzorem, ukazovat jim vliv vzdělanosti a pracovitosti, zkoušet s nimi různé věci a hry, různé problémové cvičení, vystavovat je nejrůznějším situacím, je potřeba děti brát na výlety za hranice Chibolye, poskytovat jim knihy, pouštět videa a hudbu atd.

Pokud bych svoje působení v Zambii měla nějak zhodnotit, pak pro mě jakožto Evropana byla spolupráce se Zambijci mnohdy složitá a občas i unavující. Představa, že si naplánujete někde program a děti na setkání ani nepřijdou, protože nemají pojem o dni, hodině, nebo prostě jsou tak líní, bez zájmu, je hodně demotivující. Na druhou stranu je potřeba to brát tak, že to není vaše chyba, a vyrovnat se s určitým nezájmem místních.

Když jsme obcházely s Alicí školy, abychom pozvaly studenty na naše volnočasové aktivity, setkala jsem se jedním postojem ředitele, který pro mě byl natolik překvapující a pobuřující, na druhou stranu odkrýval mnohé o Zambijcích a možná obecně o názoru a postoji, který mají někteří černoši. Ředitel mluvil o tom, jak by bylo potřeba vzdělávat i mladé matky a hovořit s nimi o hodnotě vzdělání, aby jednou své děti ve vzdělávání také podporovaly. Zeptala jsem se ředitele, proč to tedy neudělají oni. Ředitel odpověděl, že na to nemají prostředky a hlavně proč by to měli dělat oni, to je přece práce pro nás – pro bílé, abychom jim tímto způsobem pomohli. V tu chvíli jsem si uvědomila, že někteří místní mají opravdu pocit, že je musíme zachránit my, jakoby to sami nemohli dokázat, jakoby si nevěřili, nebo se ani nechtěli pokusit... Jakoby čekali na pomoc.

Být bělochem v Africe má určité výhody i nevýhody. Určitě je výhodou, že se pro vás vždy najde nějaké místo v autobusech a minibusích, každý vás zdraví, snaží se vám vyhovět, lidé si s vámi povídají, mají zájem a berou vás jako symbol vzdělanosti, přehledu, ptají se vás na názor například na studium atd. Nevýhodou je, že se vás snaží okrást – například vám prodat věci draž, než kolik by za danou věc zaplatil černoš. Vstup do různých památek a muzeí máte za cenu, která je skoro pětkrát dražší. Děti v chudých čtvrtích na vás křičí neustále muzungu. Lidé si myslí, že je přicházíte zachránit a často od vás vyžadují pomoc a peníze. Na druhou stranu to je pro některé právě ono citlivé místo – tohle je přece Afrika, kontinent černošů!, s konotací „*Vás*

nepotřebujeme, cizince.“

11.5 Zhodnocení naší práce v centru Njovu

Osobně chci říct, že jsem moc vděčná za možnost jet do Zambie a zažít tři měsíce v odlišné kultuře, která mi v lecčem byla tak sympatická, ale zároveň mě tak přiváděla k šílenství. Přátelští lidé, jejich temperament a smysl pro humor mě bavil, ale problémy s nedochvilností a nespolehlivostí jsou to, co mě vyvádělo z míry a neustále udivovalo.

Jsem ráda i za zkušenost učit zhruba třicet temperamentních dětí v jedné třídě. Jelikož děti nejsou rozděleny podle výsledků, ve třídě tak potkáte děti nadané, ale i děti, které by byly u nás diagnostikovány jako děti s určitou poruchou. Někdy jsem si tak připadala jako v bývalé české malotřídce, kdy takto bylo vyučováno běžně. Byla to práce velice náročná. Zvláště proto, že jsme ze začátku neměly představu, co děti vlastně budou umět, myslely jsme si, že to třeba budou začátečníci anglického jazyka, ale vše jsme měřily podle naší zkušenosti z Evropy, kterou jsme kdysi zažily v pozici žáka nebo ve chvíli, kdy jsme samy v České republice někoho doučovaly. Určitě jsme nebyly připraveny na děti, které nemají rozvinuté určité schopnosti a dovednosti, s kterými není systematicky pracováno od předškolního věku. Až v Africe jsme mohly pochopit sílu a význam stolních her, her v týmech, ale i hrajících se samostatně, vůbec kulturní vliv a vliv všeho, co člověka obklopuje, s čím přijde do styku, na co musí reagovat a s čím se musí vyrovnat.

První věcí, kterou bych chtěla zhodnotit, je návaznost stážistů na práci předchozích dobrovolníků. Je nutné, aby se zlepšila komunikace mezi fakultou vysílající studenty a mezi Njovu. Dobrovolníci by si ušetřili hodně času, kdyby věděli, co jejich předchůdci učili a každý by tak po příjezdu vlastně nemusel začínat prakticky od začátku. Nejlepší by bylo, kdyby stážista získal informace ještě v České republice, mohl se tak na situaci připravit a pak jen měnit maličkosti podle konkrétní situace. Uvědomuji si samozřejmě, že do určité míry se žáci v centru v Chibolyi proměňují podle toho, kdo jde do adopce a kdo v centru ještě zůstává.

Co se týká samotného prostoru třídy, tak určitě není pro děti podnětné být zavřené v malé, temné třídě, kde u jednoho stolu sedí dokola až osm dětí. Útulnosti třídy ani nepřidá to, že není skoro vyzdobená. Určitě by se dala více vyzdobit, polepit zdi učivem, které děti právě probírají.

Co se týká průběhu hodiny, tak by to chtělo vymyslet pravidelnou strukturu. Předně

by se mělo začínat včas, pak by bylo dobré se pozdravit, zopakovat základní pravidla, napsat alespoň datum, nebo den, téma hodiny a cíl, pak děti nějakou aktivitou motivovat a přejít k samotnému výukovému procesu pomocí různých forem výuky – nejen frontálně, ale i třeba mít připravenou skupinovou práci, nebo pro jednotlivce. Určitě by bylo více než vhodné mít vymyšlená cvičení navíc pro skupinu dětí, které pracují rychleji a jsou šikovni a nadaní, aby je pomalejší děti nebrzdily a zároveň tím nevznikal prostor, aby rychlejší děti měly čas zlobit. Bylo by dobré také zvýšit nároky na děti, ihned jim neradit, vše nepřekládat (teď tedy mluvím konkrétně o hodině anglického jazyka) do rodného jazyka, nechat je víc namáhat.

Je ale pravda, že tohle vše může zajistit jen schopný odborník daného předmětu a hlavně didaktik. Nemyslím, že by David nebo Marion mohli bez nějakého učitelského kurzu zvládnout děti vhodně posouvat dál. Myslím, že mnohdy nemají sami takové spektrum informací. Důležité také je, aby učitel byl nejen kamarádem pro žáky, ale také určitou autoritou, aby ho žáci poslouchali.

Byly jsme svědky toho, že učení bez souvislostí nemá takový dopad a účinek a zároveň jsme viděly, jak je důležité znát souvislosti, aby se dítě vůbec mohlo něco naučit. Vidíme ale v České republice, jak těžko se mění jen „učení se poznánek a dat“ na „učení v souvislostech“. O co těžší to asi je vybudovat v zemi, kde je za štěstí považováno jen to, že dítě může chodit do školy. Na druhou stranu určitá „neposkvřenost“ zkonstatěným systémem, který vede žáky jen k učení se bez souvislostí, může být vhodným základem pro osvojení si nového typu učení – a to právě v souvislostech. Bezpochyby ale je zásadní, aby tento typ výuky podporoval sám vyučující a motivoval žáky k pokládání otázek a hledání důvodů, příčin a důsledků.

Co vidím jako perspektivní a myslím, že to je dobrý nápad, tak by byla vhodná nějaká spolupráce například s pedagogickými fakultami, nebo učiteli. Studenti, nebo učitelé by mohli na zhruba šest měsíců přijet na stáž do Zambie, kde by místní dobrovolníky mohli učit didaktiku. Myslím, že to je to hlavní, co jim můžeme nabídnout – naučit je učit. A oni by si to samozřejmě mohli případně upravit na konkrétní kulturu. Je důležité jim ukázat různé možnosti, nástroje. Zároveň by taková stáž byla lákavá pro studenty, ale myslím, že i pro leckterého učitele.

Určitě není možné očekávat, že jedna krátkodobá stáž může něco zásadního změnit. Je proto důležitá dlouhodobá spolupráce s místní komunitou a zároveň z dlouhodobého hlediska podporovat Njovu a to hlavně odborníky z oblasti vzdělávání (pokud mluvím o

výuce v centru). Vyspělé země se snaží být prospěšné, snaží se Africe poskytnout pomoc, na druhou stranu ta možná od ní pomoc očekává tak nějak automaticky. Místo toho bychom se ale spíše měli snažit je podpořit v jejich samostatnosti a odpovědnosti. Určitě rozvojová spolupráce má smysl, ale změny nemohou nastat v rámci jedné, nebo dvou generací. Na naší práci můžeme vidět, že je důležité zasáhnout jednu generaci, která bude o vzdělání a jeho smyslu předávat zprávu dál. Je nutné pracovat na místě více generací a vybudovat tak základnu, která bude schopna a ochotna přemýšlet jinak, nově.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zabývala tématem rozvojové pomoci a možnostmi pomoci. Viděli jsme, že si lidé a země neohledně na kulturní souvislosti v době potřeby z různých důvodů navzájem pomáhají.

Rozvojová pomoc se postupem času proměňovala od teze, že kapitál pomůže zemi vyprostit z chudoby, až k pojetí rozvojové pomoci spíše jako spolupráce, kdy země přijímající pomoc nejsou jen pasivními příjemci, ale ony samy by měly aktivně hledat způsoby a metody, jak z rozvojové země udělat rozvinout zemi, nebo jak říká jiný pohled – jak zajistit, aby obyvatelé země měli přístup k informacím a aby měli možnost vést důstojný život.

Co se týká konkrétní pomoci rozvitých zemí zemím rozvojových, pak jedním ze způsobů pomoci je finanční půjčka přímo místním vládám. Ukazují se ale negativa, kdy nemůžeme mít jistotu, jestli vláda skutečně používá peníze užitečně, nebo jen ke svému obohacení. Kvůli takovým nejistotám, ale i zkušenostem z minulosti, kdy půjčka byla zneužita nedemokratickým režimem, se dnes finanční podpora využívá obezřetně. Rozvinuté země se v leccem dokázaly poučit ze svých chyb a už nedávají jen na sliby vládních představitelů. Myslí také více v kontextu a nechtějí rozvoj za každou cenu, neohledně na dopady. Nicméně Mezinárodnímu měnovému fondu a Světové bance určitá obezřetnost a důslednost stále chybí. Někdy obě organizace berou půjčku jako možnost, jak klást rozvojové zemi podmínky například na poli politiky, jindy naopak politiku země přehlíží a půjčky poskytují i nedemokratickým režimům. Mezi odborníky neexistuje shoda, nakolik by právě poskytování půjček mělo být ovlivněno politikou rozvojového státu a nakolik by si toho organizace neměly všimnout.

Zemím také může pomoci odpuštění stávajícího dluhu, nebo příchod zahraničních investorů, soukromé investice. Otázka konkurenceschopnosti rozvojových zemí na poli mezinárodního obchodu je také velice široká a složitá.

Dárcovské země se tak snaží podporovat spíše lokální projekty, které jsou uskutečňovány například skrze neziskové organizace, ale i třeba udílením stipendií. Zapojení místních obyvatel je také určitou prevencí před zneužitím financí. Místní tak mají povědomí o poskytnutých penězích a určitý dohled nad nakládáním s penězi.

Ukazuje se, že z hlediska udržitelnosti projektů je nutná právě ona spolupráce. Zatím se tedy nejvíce osvědčuje podoba, kdy odborníci z rozvinuté země za pomoci obyvatel rozvojové země budují nějaký projekt a postupně se předává zodpovědnost místním

složkám a jedincům. Projekt by tak měl být životaschopný i po odchodu dárců. Nebo by měl být nezávislý a samostatný na odbornících a dobrovolnících z rozvinutých zemí.

Na příkladu neziskové organizace Njovu jsem se snažila ukázat, že je důležité, aby místní komunita přijala projekt a jeho aktivity za své, jinak je budoucnost velice nejistá a je těžké aktivity realizovat. Njovu přijetí místní komunitou v oblasti Chibolya dosáhlo, na druhou stranu vidíme i zkušenost se čtvrtí N'gombe, kde k podobnému úspěchu nedošlo. Nutné je ale dodat, že tomu tak bylo hlavně kvůli chybějícímu kvalitními koordinátorovi z řad místních lidí.

Njovu se také daří zapojit místní lidi do samotného chodu centra – mají dva učitele, Zambijce. Ukazuje se ale, že je nutné místním poskytnout právě onu odbornou pomoc a znalost, aby byli schopni obstát v jejich roli a pozici a zároveň, aby získali potřebné kompetence učitele.

Měli bychom si také uvědomit dlouhodobost projektů. Změna totiž nemůže přijít náhle a mnohdy trvá několik generací, než dojde k menšímu posunu, nebo rozvoji v určité oblasti.

Velkým tématem letošního roku je také hodnocení Rozvojových cílů tisíciletí, které zachycují snahu rozvinutých zemí cílit pomoc konkrétně a společně. Nakolik se podařilo je splnit, co je úspěch a co naopak neúspěch, bude na poli rozvojové spolupráce tématem tohoto roku. Jisté je jen to, že některé cíle byly přemrštěné a k jejich naplnění určitě nedojde. V letošním roce má také dojít k vymezení nových rozvojových cílů. Snaha se domluvit je důkazem toho, že rozvinuté země chtějí v práci pokračovat. Stejně tak i Česká republika, která pokračuje v dlouholeté tradici pomoci.

Použitá literatura

tištěné dokumenty

BENDOVIÁ, Hana (et al). *Bohouš a Dáša: Šance pro rozvoj. Variety*. Praha: Člověk v tísni, 2010.

COLLIER, P. *Miliarda nejchudších*. Praha: Vyšehrad, 2009. ISBN 978-80-7419-010-7.

DUBA, N. *Rozvojové země potřebují obchod, ne pomoc*. In LOUŽEK, M. ed. *Rozvojové země: Potřebují pomoc, nebo volné trhy?* Praha: CEP, 2009. s 11-16. ISBN 978-80-86547-749.

EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: Proč pomoc Západu třetímu světu selhává?* Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1776-5.

HAMPL, M. *Proč pomoc nepomáhá*. In LOUŽEK, M. ed. *Rozvojové země: Potřebují pomoc, nebo volné trhy?* Praha: CEP, 2009. s 25-29. ISBN 978-80-86547-749.

HOCH, T. *Základy rozvojové pomoci*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007, ISBN 978-80-7368-370-2.

KÖRNER, M.; PÍBILOVÁ, I. (Člověk v tísni). *Udržitelnost českých rozvojových projektů zahraniční rozvojové spolupráce*. Praha: FoRS, 2013. ISBN 978-80-905375-9-0.

MOJŽÍŠOVÁ, A.; VELEMÍNSKÝ, M. *Děti – naděje afrického kontinentu*. Praha: Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-334-9.

interní dokumenty Njovu

elektronické dokumenty

BUSINESS INFO. *Zambie: ekonomická charakteristika země*. [online]. 2013. © 1997-2015 CzechTrade. [cit. 6. 4. 2015]. Dostupné na:

<<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/zambie-ekonomicka-charakteristika-zeme-18448.html>>

ČLOVĚK V TÍSNI. *Zambie*. [online]. Člověk v tísní. 2013. [cit. 12. 12. 2014]. Dostupné na:

<<http://www.clovekvtisni.cz/cs/humanitarni-a-rozvojova-pomoc/zeme/zambie>>

EXNEROVÁ, V.; HLAVIČKOVÁ, Z.; JELÍNEK, P. (et al) *Zahraniční rozvojová spolupráce ČR* [online]. Rozvojovka. 2008. [cit. 5. 3. 2015]. Dostupné na:

<<http://www.rozvojovka.cz/zahranicni-rozvojova-spoluprace-cr>>

GASCOIGNE, B. *History of Zambia* [online]. In HistoryWorld. 2001. [cit. 5. 4. 2014]

Dostupné na: <<http://www.historyworld.net>>

MELDRUM, R. *Zambie: Lékaři bez hranic reagují na nejhorší epidemii cholery za posledních deset let*. [online]. Lékaři bez hranic. 2010. [cit. 5. 10. 2014]. Dostupné na:

<<http://www.lekari-bez-hranic.cz/cz/aktuality/2010/zambia/cholera>>

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ. *Zambie* [online]. Ministerstvo zahraničních věcí, [cit. 7. 10. 2014]. Dostupné na:

<http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/zambie/>

NJOVU. © 2013. [online]. [cit. 12. 9. 2014]. Dostupné na: <www.njovu.cz>

PAZDERKA, J.; STOJANOV, R.; VYŠANSKÁ, R. (et al). *Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce* [online]. Rozvojovka. 2008. [cit. 5. 3. 2015].

Dostupné na: <<http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace>>

STOJANOV, R.; NÁDVORNÍK, O.; VYŠANSKÁ, R. (et al). *Rozvoj* [online]. Rozvojovka. 2008. [cit. 5. 3. 2015]. Dostupné na: <<http://www.rozvojovka.cz/rozvoj>>

STOJANOV, R. *Rozvojové cíle tisíciletí*. [online]. Rozvojovka. 2008b. [cit. 5. 3. 2015].

Dostupné na: <<http://www.rozvojovka.cz/rozvojove-cile-tisicileti>>

UNIC Praha. *Oficiální seznam indikátorů MDGs*. In Rozvojové cíle MDGs. [online].

© 2005 [cit. 27. 11. 2014]. Dostupné na:

<<http://www.osn.cz/soubory/officiallist2008-cze.pdf>>

WILLIAMS, G. J. *Zambia*. In Encyclopædia Britannica, 2015. [online]. [cit. 8. 4. 2015].

Dostupné na: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/655568/Zambia>>

ZAMBIA TOURISM. © 2015. [online]. [cit. 15. 2. 2014]. Dostupné na:

<<http://www.zambiatourism.com/>>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Oficiální seznam indikátorů MDGs

Příloha B – Fotografie k ilustraci

Příloha A

Oficiální seznam indikátorů MDGs

Rozvojové cíle tisíciletí (MDGs) byly formulovány v Deklaraci tisíciletí, kterou v září roku 2000 podepsalo 189 států, z nichž 147 bylo zastoupeno nejvyšším představitelem státu nebo vládou (<http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm>). Závazek k jejich naplnění byl deklarován v další mezinárodní smlouvě, která byla přijata na Světovém summitu v roce 2005 (rezoluce Valného shromáždění OSN A/RES/60/1 (<http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=A/RES/60/1>)). Jednotlivé cíle i úkoly MDGs jsou vzájemně provázány a je nutné je nahlížet jako jeden celek. Jsou založeny na partnerství mezi vyspělými a rozvojovými státy s cílem „vytvořit prostředí napomáhající potírání chudoby a rozvoji“.

CÍLE A ÚKOLY	ROZVOJOVÉ CÍLE TISÍCLETÍ (MDGs)	UKAZATELE PLNĚNÍ
Cíl 1: Odstranit extrémní chudobu a hlad		
Úkol 1.A: Do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí s příjmem nižším než jeden americký dolar (USD) (oproti roku 1990)	1.1 Podíl populace pod hranici 1 USD na den 1.2 <i>Poverty gap ratio</i> ⁴ 1.3 Podíl nejchudších domácností na spotřebě	
Úkol 1.B: Dosáhnout plné a produktivní zaměstnanosti a přiměřené práce pro všechny, včetně žen a mladých lidí	1.4 Tempo růstu HDP k počtu zaměstnaných osob 1.5 Poměr zaměstnaných v populaci 1.6 Podíl zaměstnaných lidí s příjmy nižšími než jeden USD na den 1.7 Podíl samoživitelů a pomocníků v domácnosti na celkové zaměstnanosti	
Úkol 1.C: Do roku 2015 snížit na polovinu podíl lidí trpících hladem (oproti roku 1990)	1.8 Výskyt podvyživených dětí ve věku do pěti let 1.9 Podíl populace s příjmem potravy pod hranici energetického výživového minima	
Cíl 2: Zajistit základní vzdělání pro všechny		
Úkol 2.A: Zajistit, aby do roku 2015 všechny děti – dívky i chlapci – byly schopné absolvovat základní školu v plném rozsahu	2.1 Podíl dětí navštěvujících základní školu 2.2 Podíl žáků první třídy, kteří se dostanou do závěrečného ročníku základní školy 2.3 Podíl gramotnosti u 15 – 24 letých	
Cíl 3: Prosazování rovnosti pohlaví a posilování postavení žen		
Úkol 3.A: Odstranit nepochopitelné rozdíly mezi chlapci a dívkami na prvním a druhém stupni základního vzdělávání pokud možno do roku 2005 a do roku 2015 na všech úrovních vzdělávání	3.1 Poměr dívek a chlapců na prvním až třetím stupni vzdělávání 3.2 Podíl žen na placených pracovních pozicích mimo sektor zemědělství 3.3 Podíl zastoupení žen v národních parlamentech	
Cíl 4: Snížit dětskou úmrtnost		
Úkol 4.A: V letech 1990 až 2015 snížit o dvě třetiny počet úmrtí dětí do věku pěti let	4.1 Míra úmrtnosti dětí do pěti let 4.2 Míra novorozenecké úmrtnosti 4.3 Podíl ročních dětí očkovaných proti spalničkám	
Cíl 5: Zlepšit zdraví matek		
Úkol 5.A: V letech 1990 až 2015 snížit o tři čtvrtiny úmrtnost matek	5.1 Míra úmrtnosti matek 5.2 Množství porodů prováděných školeným zdravotnickým personálem	
Úkol 5.B: Do roku 2015 zajistit přístup ke službám reprodukčního zdraví pro všechny	5.3 Míra rozšíření antikoncepce 5.4 Podíl matek mezi dospívajícími 5.5 Dostupnost předporodní péče (alespoň jedna prohlídka / alespoň čtyři prohlídky) 5.6 Neuspokojená poptávka po službách plánování rodiny	
Goal 6: Boj proti HIV/AIDS, malárii a dalším chorobám		
Úkol 6.A: Do roku 2015 zastavit a zvrátit šíření HIV/AIDS	6.1 Výskyt HIV v populaci ve věku 15-24 let 6.2 Používání kondomu při vysoce rizikovém sexu 6.3 Podíl lidí ve věku 15 – 24 s podrobnou a správnou znalostí problematiky HIV/AIDS 6.4 Poměr sirotků a nesirotků mezi školáky ve věku 10 – 14 let	
Úkol 6.B: Do roku 2010 zajistit přístup k léčbě HIV/AIDS všem, kteří to potřebují	6.5 Podíl populace v pokročilém stádiu infekce HIV s přístupem k antiretrovirální léčbě	

⁴ *Poverty gap* je průměrný deficit celkové populace k hranici chudoby (za nechudé se považují ti, jejichž deficit se rovná nule). Odráží hloubku i rozsah chudoby ve společnosti.

Úkol 6.C: Do roku 2015 zastavit a zvrátit výskyt malárie a dalších závažných chorob	6.6 Výskyt malárie a úmrtnost na ni 6.7 Podíl dětí mladších pěti let spících pod ochrannými sítěmi proti hmyzu ošetřenými insekticidy 6.8 Podíl dětí mladších pěti let s horečkou/podezřením na malárii, které jsou léčeny příslušnými antimalarickými léky 6.9 Výskyt, míra rozšíření a úmrtnost na TBC 6.10 Počet případů tuberkulózy, která byla diagnostikována a léčena pod přímým dohledem lékařů
Cíl 7: Zajistit udržitelnost životního prostředí	
Úkol 7.A: Začlenit principy udržitelného rozvoje do národních programů a strategií a zvrátit současný trend úbytku přírodních zdrojů	7.1 Podíl zalesněné půdy 7.2 Emise CO ₂ – celkové, na hlavu a na každý 1 USD HDP 7.3 Odstranění látek ničících ozonovou vrstvu
Úkol 7.B: Snižit ubývání biodiverzity (do roku 2010 dosáhnout výrazného snížení úbytku biodiverzity)	7.4 Podíl zásob ryb v mořích, jež nejsou ohroženy rybolovem 7.5 Podíl veškeré využívané vody 7.6 Podíl chráněných oblastí na souši i v mořích 7.7 Podíl rostlinných a živočišných druhů, jímž hrozí vymření
Úkol 7.C: Do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí bez udržitelného přístupu k pitné vodě a základním hygienickým zařízením	7.8 Podíl lidí se zlepšeným přístupem ke zdrojům pitné vody 7.9 Podíl lidí s lepším přístupem základním hygienickým zařízením
Úkol 7.D: Do roku 2020 výrazně zlepšit životní podmínky více než 100 lidí živočišných v chudinských slumech	7.10 Podíl městské populace žijící v chudinských slumech
Goal 8: Rozvíjet globální partnerství pro rozvoj	
Úkol 8.A: Dále rozvíjet otevřený, předvídatelný, nediskriminační a na pravidlech založený obchodní a finanční systém. To zahrnuje mj. i závazek k dobrému vládnutí, snižování chudoby a rozvoji, a to jak na úrovni státům tak mezinárodně	<i>Některé z níže uvedených indikátorů se sledují zvlášť pro nejméně rozvinuté země (LDCs), Afriku, země bez přístupu k moři a malé ostrovní státy.</i> Oficiální rozvojová pomoc (ODA)
Úkol 8.B: Zaměřit se na zvláštní potřeby nejméně rozvinutých zemí (LDCs) Patří sem mj. bezcelní a neomezený přístup nejméně rozvinutých zemí na mezinárodní trhy, rozšíření programu oddlužování těžce zadlužených chudých zemí (HIPC) a zrušení jejich oficiálních bilaterálních dluhů a zajištění velkorysejší oficiální rozvojové pomoci (ODA) zemím, jež vykazují zřetelné výsledky v boji proti chudobě	8.1 Čistá úroveň ODA, celková a ODA směřující do nejméně rozvinutých států, jako procento z hrubého národního příjmu dárcovských zemí OECD/DAC 8.2 Podíl celkové bilaterální a sektorové ODA zemí OECD/DAC na základních sociálních službách (základní vzdělání, primární zdravotní péče, výživa, pitná voda a hygienické služby) 8.3 Podíl bilaterální ODA dárců z OECD/DAC jež není vázaná 8.4 ODA proudící do rozvojových zemí bez přístupu k moři a její podíl na hrubém národním příjmu těchto zemí 8.5 ODA proudící do malých ostrovních států a její podíl na hrubém národním příjmu těchto zemí
Úkol 8.C: Zaměřit se na zvláštní potřeby chudých zemí bez přístupu k moři a malých ostrovních států (prostřednictvím Akčního programu pro trvale udržitelný rozvoj malých ostrovních rozvojových států a výstupního dokumentu 22. zvláštního zasedání Valného shromáždění)	Přístup na trh 8.6 Podíl dovozů vyspělých států z rozvojových zemí a LDCs, jež nepodléhají clu (nezahrnuje obchod se zbraněmi) 8.7 Průměrné tarify používané ve vyspělých zemích na zemědělské produkty a textilní výrobky z rozvojových zemí 8.8 Podpora zemědělství v zemích OECD v procentech jejich hrubého domácího produktu 8.9 Podíl ODA určené na pomoc budování obchodních kapacit
Úkol 8.D: Zabývat se detailně problémy rozvojových zemí souvisejícími se zadlužením a s pomocí národních i mezinárodních nástrojů zajistit dlouhodobou schopnost se s dluhy vyrovnávat	Zadlužení 8.10 Celkový počet nejchudších zemí zahrnutých v procesu oddlužování 8.11 Závazky k oddlužení podle iniciativ HIPC a MDRI 8.12 Dluhové služby vyjádřené v procentech vývozu zboží a služeb
Úkol 8.E: Ve spolupráci s farmaceutickým průmyslem zajistit v rozvojových zemích přístup k nejpodstatnějším lékům za dostupnou cenu	8.13 Podíl lidí v populaci, kteří mají udržitelný přístup k nejpodstatnějším lékům
Úkol 8.F: Ve spolupráci se soukromým sektorem zajistit, aby výhody nových technologií, především informačních a komunikačních, působily ve prospěch všech	8.14 Počet telefonních linek na 100 obyvatel 8.15 Počet uživatelů mobilních telefonů na 100 obyvatel 8.16 Počet uživatelů internetu na 100 obyvatel

zdroj: UNIC Praha. <<http://www.osn.cz/soubory/officialist2008-cze.pdf>>

Příloha B

fotografie k ilustraci (zdroj: osobní archiv autora)

Obrázek 1 Výuka ve státní škole

Obrázek 2 Život na vesnici

Obrázek 3 Čtvrť Chibolya

Obrázek 4 Centrum Njovu v Chibolyi

Obrázek 5 Všechny děti navštěvující centrum v Chibolyi

Obrázek 6 Stavba hřiště v Chibolyi z peněz sponzorů

Obrázek 7 Hodina tělesné výchovy

Obrázek 8 Výuka odborných oborů v Mongu – krejčovství

Obrázek 9 Klub čtení ve N'gombe

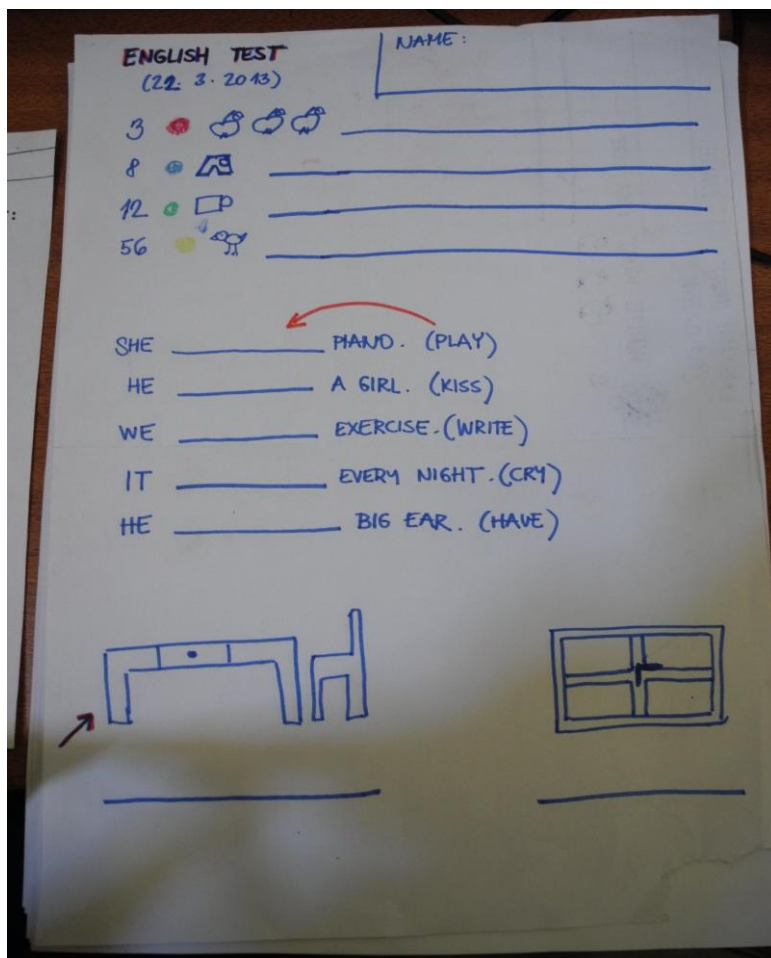
Obrázek 10 Dívčí klub *Be a girl!* ve N'gombe

Obrázek 11 Výuka anglického jazyka

Obrázek 12 Psaní barev

Obrázek 13 Závěrečný test z anglického jazyka

Obrázek 14 Výroba draků na drakiádu

Obrázek 15 Hodina výtvarné výchovy